

Qeyri-rəsmi tərcümə Hüquq və İnsan Haqları İnstitutu tərəfindən edilmişdir.

Məktəblərin, məktəbəqədər müəssisələrin, orta və ali təhsil müəssisələrinin tipik və eksperimental layihələndirilməsi üzrə Mərkəzi Elmi-Tədqiqat və Layihə İnstitutu (tədris binaları üzrə Mərkəzi Elmi-Tədqiqat və Layihə İnstitutu) Dövlət Memarlıq Komitəsi UOT 721.1/(035.5)

**2.08.02-89 nömrəli Tikinti normaları və qaydalarına dair məlumat vəsaiti
Tədris kompleksləri və mərkəzlərinin layihələndirilməsi**

ÖN SÖZ

Bu məlumat vəsaiti 2.08.02-89 nömrəli “İctimai binalar və qurğular” Tikinti normaları və qaydalarına dair, tədris şəbəkəsinin formalaşdırılması və bütün təhsil səviyyələri üzrə peşə təhsili müəssisələrinin binalarının – tədris-kurs kombinatlarından ixtisasartırma institutlarınadək – layihələndirilməsi sahəsində müasir qabaqcıl təcrübənin təhlili və ümumiləşdirilməsi əsasında hazırlanmışdır.

Sistemin vahidliyi və təhsilin bütün həlqələrinin varisliyi tədris komplekslərinin yaradılmasının əsaslandığı əsas prinsipdir. Vahid təlim sistemi təhsil müəssisələri kompleksinin yaradılmasının funksional-pedaqoji əsasını təşkil edir.

Tədris kompleksləri və mərkəzlərinin mövcud pərakəndə təhsil müəssisələri şəbəkələri sisteminə əlavə olaraq geniş istifadəyə verilməsi müxtəlif təhsil səviyyələrinə və müxtəlif sahə mənsubiyyətinə malik təhsil müəssisələrinin parçalanmışlığının aradan qaldırılmasına; ərazi-istehsalat komplekslərində və sənaye rayonlarında, aqrar-sənaye birliklərində, iri firmalarda, habelə ayrı-ayrı regionlarda və şəhərlərdə kadrların hazırlanması və ixtisasının artırılması üzrə sahə və ərazi planlaşdırmasının səmərəli uzlaşdırılmasına yönəlmişdir. Yerli və xarici təcrübənin göstərdiyi kimi, komplekslərin yaradılması təlimin keyfiyyətinin və varisliyinin yüksəlməsinə, tikinti üzrə kapital xərclərin cəmləşdirilməsinə, tədris binalarının inşası və istismarı zamanı vəsaitə qənaət edilməsinə kömək edir.

Bu vəsaitdə tədris kompleksi müxtəlif kooperasiya formaları və dərəcələri ilə bir və ya müxtəlif təhsil səviyyələrinə aid bir neçə təhsil müəssisəsinin funksional-memarlıq, ərazi və təşkilati birləşdirilməsi yolu ilə formalaşdırılan və şəhərin müxtəlif funksional zonalarının həcm-məkan kompozisiyasının iri elementi olan memarlıq obyektinin spesifik tipi kimi nəzərdən keçirilir.

Təhsilin demokratikləşdirilməsi nəticəsində nəzərdə tutulan təlim formaları və metodlarının çevikliyi təşkilati strukturların genişlənməsinə və, deməli, təhsil müəssisələrinin klassik tiplərinin ənənəvi nomenklaturasının genişlənməsinə gətirib çıxaracaqdır. Bununla belə, təhsil müəssisələrinin ayrı-ayrı funksional elementlərinin sabitliyi, onların müxtəlif təhsil pillələri arasında universallaşdırılması və unifikasiyası saxlanılacaqdır. Bu, tədris kompleksləri və mərkəzlərinin layihələndirilməsi zamanı 2.08.02-89 nömrəli Tikinti normaları və qaydalarına dair aşağıdakı vəsaitlərdən istifadə etməyi tövsiyə etməyə imkan verir: “Peşə-texniki və orta ixtisas təhsil müəssisələrinin və tədris kombinatlarının layihələndirilməsi”, “Ali təhsil müəssisələrinin və ixtisasartırma institutlarının layihələndirilməsi” (Dövlət Memarlıq Komitəsinin tədris binaları üzrə Mərkəzi Elmi-Tədqiqat və Layihə İnstitutu tərəfindən hazırlanmışdır).

Bundan əlavə, mədəniyyət və incəsənət tədris komplekslərinin layihələndirilməsi zamanı SSRİ Mədəniyyət Nazirliyinin Giproteatrı tərəfindən hazırlanmış vəsaitlərdən, idman və tamaşa zallarının layihələndirilməsi zamanı isə B.S. Mezetsevin adına Mərkəzi Elmi-Tədqiqat və Layihə İnstitutu tərəfindən hazırlanmış müvafiq vəsaitlərdən istifadə etmək lazımdır.

Bu vəsait Dövlət Memarlıq Komitəsinin tədris binaları üzrə Mərkəzi Elmi-Tədqiqat və Layihə İnstitutu tərəfindən hazırlanmışdır (memarlıq elmləri namizədi A.M. Qarnets; memarlar V.İ. Dyadyuk, N.P. Malinoçka, D.A. Rojdestvenski, O.P. Odintsova, N.K. Tsukanova, V.P. Çuklova, L.E. Savinovanın materiallarından istifadə edilmişdir).

1. ÜMUMİ MÜDDƏALAR

1.1. Tədris komplekslərinin bina və qurğularının layihələndirilməsi zamanı 2.08.02-89 nömrəli "İctimai binalar və qurğular" Tikinti normaları və qaydalarının tələblərinə riayət olunmalıdır. Vəsaitdə istifadə edilən terminlər Əlavə 1-də verilmişdir.

Tədris komplekslərinin tipləri

1.2. Tədris kompleksi müxtəlif formalarda yaradıla bilər:

müəssisələrin funksional əsasda və ya xidmət sistemlərinin oxşarlığı əsasında birləşdirilməsi;

təhsil müəssisələri qrupunun planlaşdırılmasını və idarə edilməsini həyata keçirən vahid rəhbərliyin yaradılması;

texniki və texnoloji xidmətlərin birləşdirilməsi (kooperasiya edilməsi) və s.

Birləşdirmənin birinci forması, ən rəşional və perspektivli forma olmaqla, funksional struktur baxımından ən mürəkkəbdir; digər iki forma birincinin xüsusi hallarıdır.

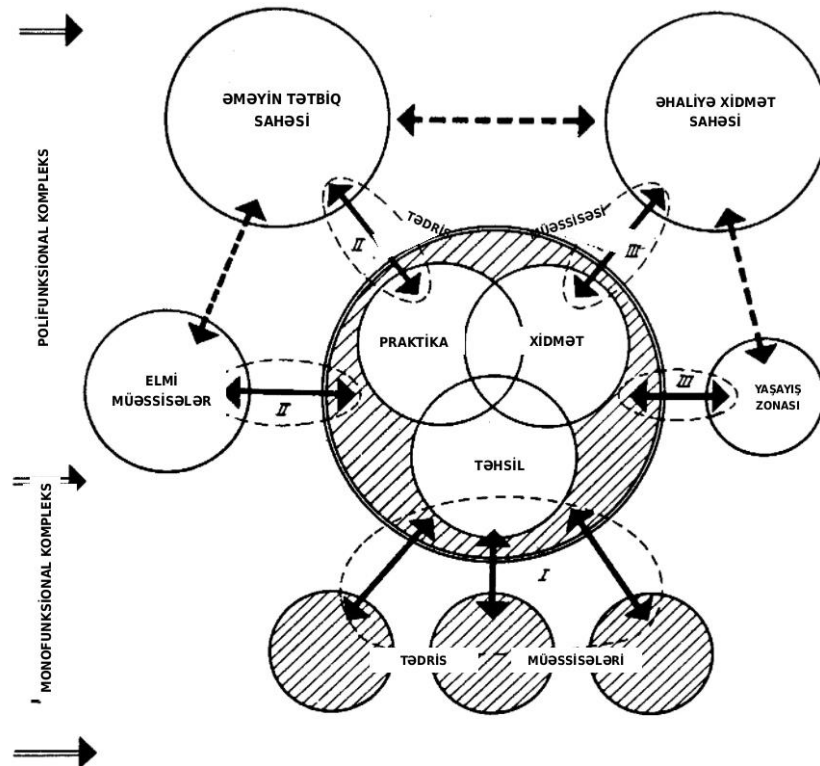
Tədris kompleksinə daxil edilən təhsil müəssisələrinin zəruri tərkibi bir və ya müxtəlif təhsil səviyyələrinə aid müəssisənin, regionun və ya sahənin təhsil müəssisələrinin ilkin şəbəkə hesablaması əsasında müəyyən edilir. Komplekslərdə təhsil müəssisələrinin təxmini tərkibi Əlavə 2-də verilir.

Kompleksin tərkibinə daxil edilən təhsil müəssisələrində təhsiləlanların və ya təhsiləlan yerlərinin konkret sayının hesablanması (bundan sonra vahid termin - "hesablanmış kontingent" işlədilir) mövcud təhsil müəssisələri şəbəkəsi nəzərə alınmaqla müvafiq normativ sənədlər və sahə üzrə təlimat materialları əsasında aparılmalıdır.

1.3. Tədris komplekslərində hər bir peşə təhsili müəssisəsinin üçlü vahidliyi - təhsil, təcrübə, xidmət - məcburidir; bunlar hər bir tədris kompleksinin əsasını yaradır və strukturunu formalaşdırır. Model göstərir (şək. 1) ki, tədris kompleksləri ailəsi bir neçə səciyyəvi nomenklatura tipini özündə ehtiva edən mürəkkəb şəxələnmədən ibarətdir. Bundan çıxış edərək iki sinif kompleks ayırmaq olar (bax: şək. 1):

tərkibində müxtəlif birləşmələrdə yalnız təhsil müəssisələri olan monofunksional tədris kompleksləri (I qrup);

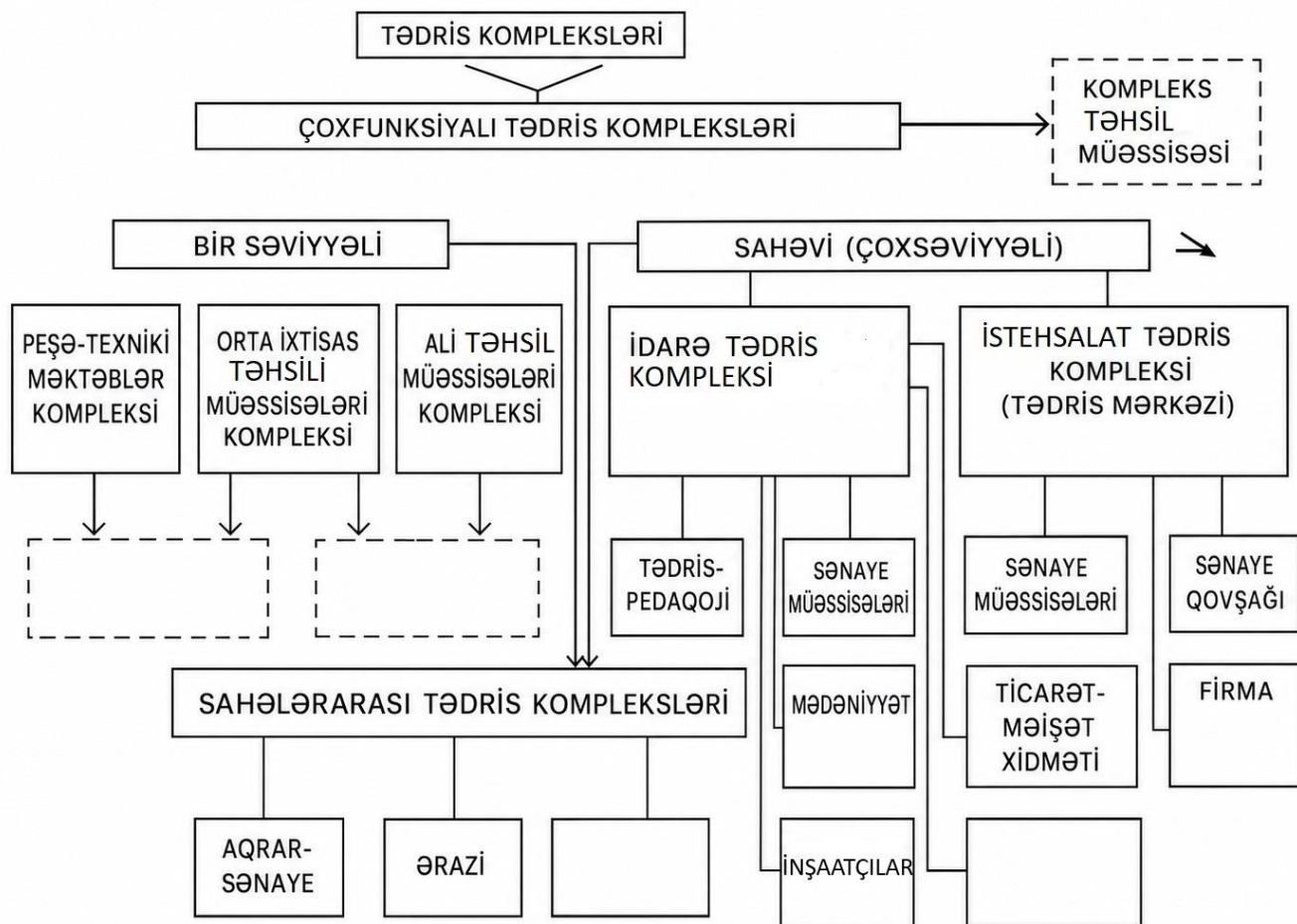
təhsil müəssisələri ilə yanaşı elmi müəssisələri və istehsalat müəssisələrini (II qrup), habelə xidmət göstərən müəssisələri (III qrup) də əhatə edən polifunksional komplekslər.

Şək. 1. Təhsil müəssisələri kompleksinin struktur modeli

Tədris otaqları dedikdə nəzəri təlimlə bağlı olan bütün otaqların məcmusu - siniflər, kabinetlər, laboratoriyalar, mühazirə auditoriyaları, kitabxana nəzərdə tutulur. Təcrübə termini peşə təlimi və praktiki məşğələlər üçün nəzərdə tutulmuş bütün otaqları və qurğuları (trenajorlar, tədris-istehsalat laboratoriyaları və emalatxanaları, poliqonlar, sexlər və sahələr) əhatə edir. Bu anlayışa mədəniyyət sahəsində konsert zalları və konservatoriyaların auditoriyaları, tədris teatrları; tibb sahəsində klinikalar; pedaqogika sahəsində uşaq bağçaları, məktəblər və digər baza təhsil müəssisələri daxil edilməlidir. Təhsilalanlara xidmət funksiyası iri tədris kompleksləri nəzdindəki otaqlarda - təhsilalanların qidalanma, məişət və tibbi xidmət, mədəniyyət və istirahət binalarında həyata keçirilir; bu qrupa yataqxanalar da aiddir.

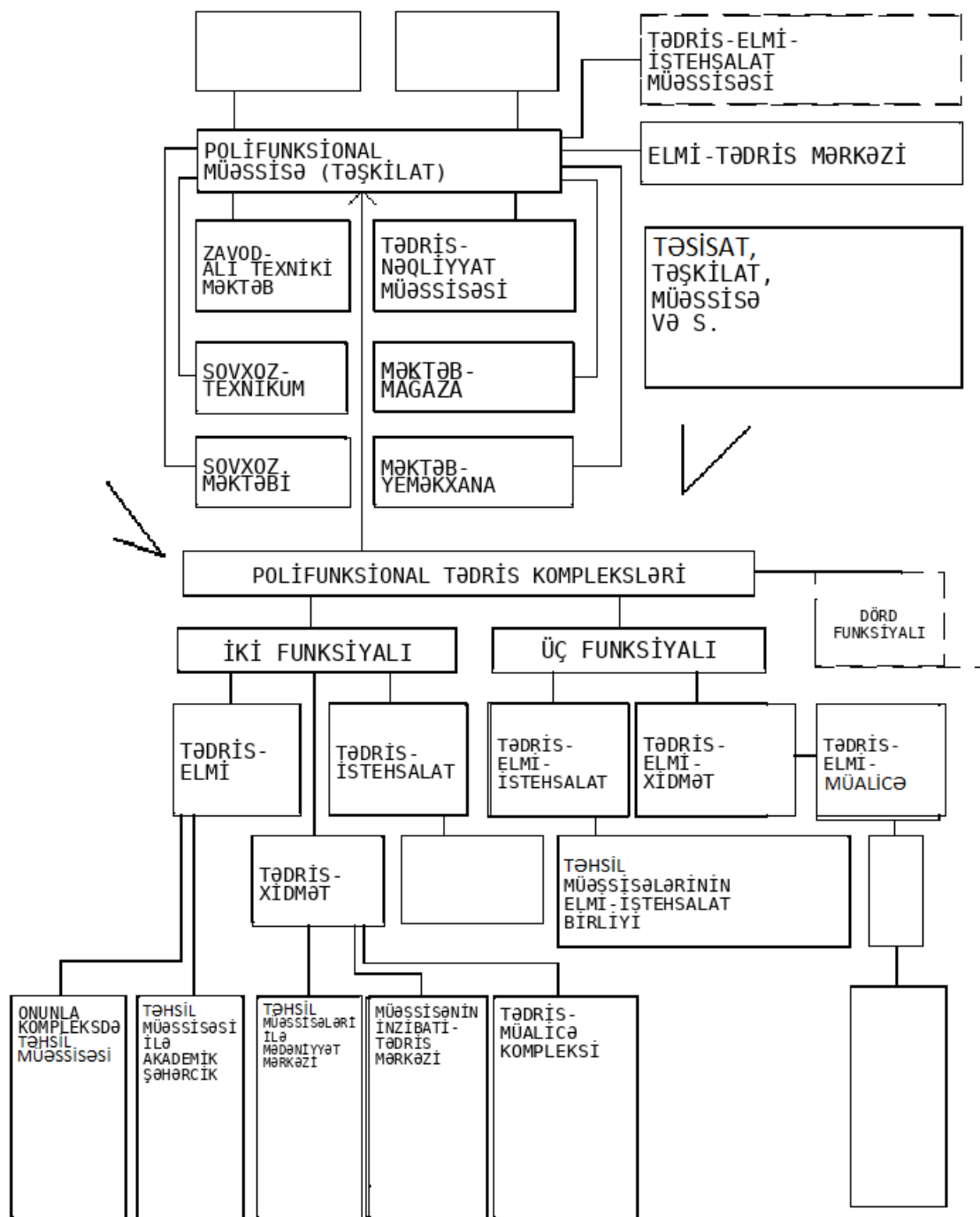
1.4. Təhsil müəssisələrinin kooperasiya formalarının və birləşdirilmə dərəcələrinin bütün müxtəlifliyi onların əsas funksiyaya - təhsilə münasibətindən asılı olaraq nəzərdən keçirilməlidir (şək. 2).

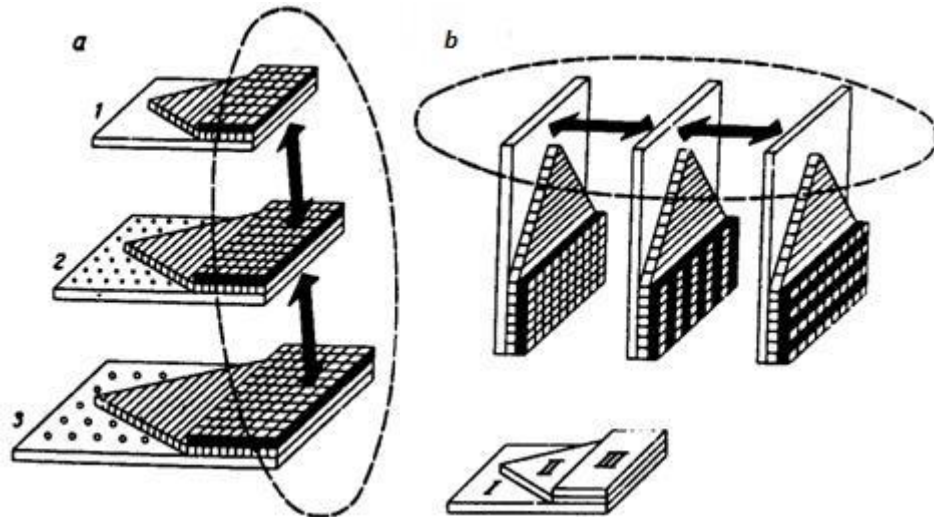
- 1 - 2

Şək. 2. Tədris komplekslərinin təsnifatı.

Tədris komplekslərinin tipləri: 1 - praktik olaraq yol verilənlər; 2 - əlavə olanlar

1.5. Monofunksional sahəvi tədris kompleksləri müxtəlif təhsil və ixtisasartırma səviyyələrinə aid, lakin bir sahəyə aid olan təhsil müəssisələrini birləşdirir (şək. 3). Onlar kooperasiya edilən müəssisələrin mənsubiyyətindən asılı olaraq idarələrin tədris komplekslərinə və iri müəssisələrin, istehsalat birliklərinin tədris komplekslərinə bölünməlidir.

Şək. 3. Tədris komplekslərinin funksional birləşdirilməsi prinsipləri (daxili birləşmə).
a - bir sahənin (müəssisənin) təhsil müəssisələri; b - bir təlim səviyyəsinin təhsil müəssisələri; 1 - peşə-texniki məktəb; 2 - texnikum; 3 - ali təhsil müəssisəsi; I - ümumtəxəvi və ümumtexniki otaqlar qrupu; II - ixtisaslaşdırılmış tədris otaqları qrupu; III - tədris emalatxanaları və xüsusi laboratoriyalar otaqları qrupu

1.6. İdarəyə məxsus tədris kompleksləri müəyyən regionun (vilayətin, rayonun, şəhərin) müəssisələri və təsisatları qrupu üçün bir idarənin mütəxəssislərini hazırlayan təhsil müəssisələrindən formalaşdırılır. Belə komplekslərə aşağıdakılar aiddir:

müxtəlif təhsil səviyyələrinə aid təhsil müəssisələrini birləşdirən mədəniyyət tədris kompleksi; məsələn, uşaq musiqi məktəbi, musiqi kolleci və konservatoriya. Burada seçilmiş ixtisas üzrə fasiləsiz təkmilləşmə və ən istedadlı təhsilalanların seçilməsi üçün şərait yaratmaq olar;

tədris-pedaqoji kompleks; burada pedaqqoji ali təhsil müəssisəsi bazasında uşaq bağçaları, baza məktəbi, peşə-texniki məktəbi (PTM), tədris-istehsalat kombinatı (TİK), texnikum birləşdirilə bilər. Ali təhsil müəssisəsinin göstərilən tip tədris binaları ilə kooperasiyası gələcək pedaqqoja insanın tərbiyə prosesini körpələr evindən texnikuma qədər bütün yaş səviyyələrində izləməyə və öyrənməyə imkan verir;

ticarət-məişət xidməti tədris kompleksi; burada, məsələn, tədris kombinatının, peşə-texniki məktəbin və ticarət texnikumunun kooperasiyası məqsədəuyğundur;

aqrar-sənaye tədris kompleksi; bu kompleks ümumi tədris təsərrüfatı bazasında (torpaq və texnika) tədris kombinatını, peşə-texniki məktəbi, texnikumu, ali təhsil müəssisəsinin kafedrasını və s. birləşdirir.

1.7. Maddi bazadan ən səmərəli (zaman baxımından) istifadə etmək məqsədilə istehsalatda təhsil müəssisələrinin kooperasiyası iki əsas istiqamət üzrə həyata keçirilə bilər.

Birincisi, otaqların ən böyük ümumiliyi prinsipi üzrə birləşdirmədir. Beləliklə, otaqlar tərkibinə görə yaxın olan təhsil müəssisələrinin binaları birləşdirilir ki, bu da ən böyük iqtisadi səmərə verir. İkincisi, bir müəssisənin təhsil müəssisələrinə ümumi rəhbərlik prinsipi üzrə birləşdirmədir. Bu, maddi bazanın kooperasiyası baxımından daha əlçatandır.

Müəssisələrin tədris mərkəzlərinə yerləşmədən asılı olaraq aşağıdakıların daxil edilməsi məqsədəuyğundur:

şəhərdə yerləşdirildikdə (sanitar mühafizə zonası olduqda) - gündüz peşə təhsili müəssisələri, istehsalatdan ayrılmaqla ixtisasartırma təhsil müəssisələri;

zavodqabağı meydanda yerləşdirildikdə - tədris-kurs kombinatı; işçi gənclər məktəbi; peşə-texniki məktəb; texnikumun və ali təhsil müəssisəsinin filialları, şöbələri və ya fakültələri; ali təhsil müəssisəsinin buraxılış kafedrası; tədris mərkəzinin tərkibinə məktəblərarası emalatxanaların və ixtisasartırma institutunun daxil edilməsi mümkündür.

Sənaye qovşaqlarının tədris mərkəzləri sənaye müəssisələrinin tədris mərkəzlərinə analogi olaraq, lakin kurs şəbəkəsi bölmələri olmadan formalaşdırılmalıdır; həmin bölmələr ayrı-ayrı müəssisələr yanında yerləşdirilməlidir.

Müxtəlif şəhərlərdə müəssisələri olan istehsalat firmalarının və birliklərinin tədris mərkəzlərində tədris-kurs kombinatı (istehsalatdan ayrılmaqla təlim) nəzərdə tutulmalıdır: texnikum, zavod-ali texniki məktəbi, ixtisasartırma institutu.

1.8. Bir təlim səviyyəsinə aid, lakin, bir qayda olaraq, müxtəlif istehsal sahələrinə aid təhsil müəssisələrinin kooperasiyası yolu ilə yaradılan tədris kompleksləri birseviyyəli adlandırılmalıdır. PTM və ya texnikum komplekslərinin istehsalat bazasının müxtəlif xarakterli olması səbəbindən onlarda yalnız ən az spesifik olan ümumnəzəri otaqlar qrupunu birləşdirmək və ya köməkçi və xidmət xarakterli otaqlardan birgə istifadə etmək olar (bax: şəkl. 2).

1.9. Tədris kompleksləri və ya mərkəzləri layihələndirilərkən hər bir təhsil müəssisəsinin tutumu nomenklatura göstəricilərinə uyğun ola bilər:

tədris kombinatları: 200, 400, 600, 900 təhsilalan yeri;

peşə-texniki məktəblər: 270, 360, 540, 720, 960, 1440 təhsilalan;

texnikumlar: 540, 720, 960, 1440, 1920 təhsilalan.

Aqrar-sənaye təsərrüfatları binalarının (sənaye tipli heyvandarlıq müəssisələri komplekslərinin) dar sahəvi ixtisaslaşması zamanı aqrar-sənaye təhsil müəssisələrinin - tədris mərkəzlərinin və komplekslərinin - maksimum tutumu 540 təhsilalandır.

1.10. Tədris komplekslərinin tutumu 1500-dən 6000 təhsilalana qədər aralıqda arzuolunandır, baxmayaraq ki, xidmət sahələri üçün bu göstərici daha aşağı ola bilər.

Təhsil müəssisələrinin cəmləşdirilməsinin üstünlükləri ilə yanaşı, tədris komplekslərinin sonrakı iriləşdirilməsini müşayiət edən mənfi məqamlar da nəzərə alınmalıdır.

1.11. Tədris kompleksində tədris-nəzəri və tədris-praktiki məşğələlər üçün otaqların tərkibi və sayı həmin kompleksin təhsil müəssisələrinin funksional kooperasiya dərəcəsi nəzərə alınmaqla texnoloji hesablama ilə müəyyən edilir; bu isə aşağıdakılardan asılıdır:

təhsil müəssisələrinin sahə mənsubiyyətindən;

təlim səviyyələrindən;

kompleksin mərhələli istifadəyə verilməsi zərurətindən.

1.12. Tədris komplekslərində xidmət göstərən otaq qruplarının (akt zalı, yeməxana, kitabxana, sağlamlıq məntəqəsi və s.) ölçüsü və buraxılış qabiliyyəti müəyyən edilərkən onlardan istifadə ardıcılığı, habelə məşğələlərin növbəliliyi (kurs şəbəkəsi təhsil müəssisələri, qiyabi və axşam təhsil müəssisələri üçün) nəzərdə tutulmalıdır.

1.13. Polifunksional komplekslərdə təhsil müəssisələri əmək tətbiqi yerləri ilə birləşdirilir və ya praktiki məşğələlər üçün otaqların funksiyası istehsalat funksiyasına qədər genişləndirilir; məsələn, tədris-elmi və tədris-istehsalat birlikləri və kompleksləri, tədris-mədəniyyət və tədris-müalicə kompleksləri və mərkəzləri və s.

1.14. Polifunksional komplekslər xalq təsərrüfatının xidmət sahələrində daha məqsədəuyğundur; burada faktiki olaraq eyni vaxtda iki qrupda – təhsil + istehsalat və təhsil + xidmət – yerləşən tədris-xidmət, tədris-müalicə, tədris-mədəniyyət kompleksləri və mərkəzləri yaradılır.

Ticarət-məişət xidməti müəssisələri ilə təhsil müəssisələri polifunksional kompleks yaradır; burada əhaliyə xidmət eyni zamanda personal üçün istehsalatdır.

Tərkibinə mədəniyyət təhsil müəssisələri daxil edilən mədəniyyət mərkəzləri əhali tərəfindən istifadə olunan otaqların tərkibini xeyli genişləndirir: tədris teatri, konsert zalı, sərgi zalları; təhsilalanlar isə əhaliyə xidmət prosesinə cəlb edirlər.

Çoxprofilli klinik xəstəxana yalnız əhaliyə yüksək ixtisaslı yardım mərkəzi deyil, həm də tibb institutunun və ya həkimləri təkmilləşdirmə institutunun bazası, orta tibb personalının hazırlanması mərkəzi, müxtəlif elmi tədqiqatların aparılması üçün bazadır.

Tədris komplekslərinin yaradılmasının təşkilati ilkin şərtləri

1.15. Tədris kompleksi sistemli yanaşma baxımından vəsaitdə bir neçə aspekt üzrə nəzərdən keçirilir. Onların arasında təşkilati planda ən mühümləri tədris-şəbəkə, şəhərsalma, memarlıq və funksional aspektlərdir. Bu aspektlərin hər biri tədris kompleksinin yaradılmasının müxtəlif mərhələlərində tədris kompleksinin layihəyə uyğun formalaşdırılması və fəaliyyət göstərməsi imkanını müəyyən edən aparıcı amil əhəmiyyəti qazanacaqdır.

Şəbəkə aspekti tədris kompleksində təhsil müəssisələrinin tərkibi müəyyən edilərkən, şəhərsalma aspekti tədris kompleksinin vahid tikinti yeri müəyyən edilərkən və baş planı həll edilərkən, memarlıq aspekti isə kompleks həcm-planlaşdırma həllinin hazırlanması zamanı nəzərə alınmalıdır. Funksional aspekt binaların istismarı dövründə başlıca əhəmiyyət kəsb edir.

1.16. Tədris komplekslərinin yaradılmasının ən mühüm şərti regionda, şəhərdə, sahə üçün və ya sənaye müəssisələri üçün tikintisi planlaşdırılan təhsil müəssisələri şəbəkəsinin qabaqlayıcı hesablanmasıdır. Bu, sifarişçiyə kadrların hazırlanması və yenidən hazırlanması üçün müvafiq maddi bazaya tələbatı vaxtında müəyyən etməyə kömək edəcək, layihəçilərə isə layihələndirmə tapşırığının və proqramının tərtibi üçün elmi əsaslandırılmış material verəcəkdir.

1.17. Tədris kompleksinin layihələndirilməsi tədris şəbəkəsinin rəşional həlli və sahəvi və ya regional aspektdə ikili vəhdət əsasında həyata keçirilməlidir.

Təhsil müəssisələri kompleksinin yaradılması üçün (şəbəkə aspektində) obyektin bütövlükdə layihələndirilməsi üzrə vahid sifarişçi zəruridir. Bu, əks halda müxtəlif maliyyələşdirmə mənbələrindən və çox vaxt müxtəlif vaxtlarda həyata keçiriləcək layihələndirmə və tikinti maliyyələşdirilməsini bir əldə cəmləşdirməyə imkan verəcəkdir.

1.18. Tədris kompleksinin baş planının vahid memarlıq-planlaşdırma həlli və onun ətrafdakı tikililərlə qarşılıqlı əlaqəsi üçün (şəhərsalma aspekti) sifarişçi ilə birlikdə bütün təhsil müəssisələri kompleksi üzrə tapşırığın hazırlanmasını aparan, həmçinin şəhərsalma layihəsinin tikintinin bütün mərhələlərində həyata keçirilməsinə nəzarət edən baş layihəçinin ayrılması zəruridir.

1.19. Planlaşdırma və kompozisiya məsələlərinin kompleks həlli (memarlıq aspekti) və tədris kompleksi layihəsinin ona bitişik şəhər rayonu və ya zavodqabağı ərazi memarlığı ilə uzlaşdırılması üçün baş layihəçi ilə yanaşı, tədris kompleksinin bütün obyektləri üzrə vahid inşaatçını da ayırmaq lazımdır. Bu, konstruktiv və mühəndis həllərini tətbiq etməyə imkan verəcəkdir.

1.20. İnşaa edilmiş tədris kompleksinin uğurlu fəaliyyəti üçün (funksional aspekt) - həm kompleksin tərkibinə daxil olan ayrı-ayrı təhsil müəssisələrinin, həm də bütövlükdə obyektin fəaliyyəti üçün - vahid idarəedənin, yəni baş direktorun və ya əlaqələndirici orqanın, yəni direktorlar şurasının yaradılması zəruridir.

Vahid xidmətlər sisteminin mövcudluğu tədris komplekslərinin yaradılmasını irəlicədən müəyyən edən həlledici amildir.

1.21. Mürəkkəb obyekt kimi tədris kompleksinin layihəsinin hazırlanmasından əvvəl adətən iki mərhələdən ibarət layihəqabağı iş aparılır:

şəbəkə hesablamasından çıxış etməklə təhsil müəssisələrinin tərkibi və ölçüsünün, habelə onların kooperasiya dərəcəsi və formasının (ərazi və funksional baxımdan) tədqiqi və texniki-iqtisadi əsaslandırılması;

tikintinin konkret şəraitində birləşmənin memarlıq formalarının müəyyən edildiyi tədris kompleksinin həcm-planlaşdırma strukturunun eskiz həlləri (müsabiqə əsasında).

1.22. Tədris kompleksinin tikinti mərhələləri və "tikinti kompleksləri" adlanan hissələr üzrə istismara verilməsi nəzərə alınmaqla layihələndirilməsi zamanı tikintinin mərhələli olmasının ayrılması ilə yanaşı, layihələrdə tikintinin bütün mərhələlərində tədris kompleksinin və onun elementlərinin fəaliyyəti sxemləri (ssenarisi) nəzərdə tutulmalıdır.

1.23. Kadrların vaxtında hazırlanması məqsədilə tədris komplekslərinin layihələndirilməsi elə aparılmalıdır ki, tədris binalarının və ya birinci növbənin tikintisi müvafiq müəssisədə məhsul buraxılışının başlanmasından və ya xidmət müəssisələrinin fəaliyyətə başlamasından bir il əvvəl başa çatdırılsın. Bu, əvvəlcədən zəruri sayda istismar işçisinin hazırlanmasına imkan verir.

1.24. Layihələndirmə mərhələsində təhsil müəssisələrinin vahid idarə təbəçiliyi şəraitində sahələrarası parçalanmanı aradan qaldırmaq məqsədilə tədris komplekslərində müəllimlərin və xidmət personalının ştat strukturlarını yeni tipli müəssisənin tələblərinə uyğunlaşdırmaq zəruridir.

2. TƏDRİS KOMPLEKSLƏRİNİN YERLƏŞDİRİLMƏSİNƏ DAİR TƏLƏBLƏR

2.1. Tədris komplekslərinin rəasional yerləşdirilməsi həm region və ya vilayət miqyasında, həm də şəhər ərazisində təhsil müəssisələrinin vahid şəbəkəsinin formalaşdırılması əsasında müəyyən edilməlidir. Onların gələcək mütəxəssislərin praktiki fəaliyyət yerləri ilə rahat əlaqəsi olmalı, ərazisi isə onların tərkibinə daxil olan təhsil müəssisələrinə dair 2.07.01-89 nömrəli Tikinti normaları və qaydalarının tələblərinə uyğun həll edilməlidir.

Tədris komplekslərinin rəasional yerləşdirilməsinə dair tələblər həm yeni tikinti üçün yer müəyyən edilərkən, həm də mövcud təhsil müəssisəsi bazasında tədris binalarının və sahənin rekonstruksiyası və ya genişləndirilməsi yolu ilə kompleks formalaşdırılarkən eyni dərəcədə əhəmiyyətliyə.

2.2. Şəhərdə tədris kompleksinin yeri seçilərkən müəyyən bir sıra şəhərsalma və funksional tələblər nəzərə alınmalıdır. Tələblər layihələndirmənin zəruri şərti olan icrası məcburi tələblərə və əlverişli şəhərsalma vəziyyəti olduqda, məcburi tələblərin inkişafı kimi riayət edilməli olan əlavə tələblərə bölünür.

Tədris kompleksinin yerləşdirmə yerinin seçilməsi zamanı məcburi tələblər:
 tədris-praktiki bazaya optimal yaxınlıq;
 perspektiv inkişaf imkanı ilə sahə baxımından zəruri torpaq sahəsinin mövcudluğu;
 şəhər nəqliyyatı ilə rahat əlaqənin mövcudluğu və ya yaradılması imkanı;
 təhsilə alanların və əməkdaşların mədəni-məişət xidmətinin optimal şəraitinin yaradılması;
 kompleksi təşkil edən təhsil müəssisələrinin yerləşdirilməsinə dair tələblərin uyğunluğunun nəzərə alınması.

Tədris kompleksi üçün sahə seçilərkən əlavə tələblər:
 sənaye sahələrinin tədris kompleksləri və mərkəzləri istisna olmaqla, sənaye müəssisələrinin sanitari zonasından 1 km-dən artıq uzaqlaşdırılma;
 mədəniyyət və incəsənət tədris kompleksləri istisna olmaqla, yaşayış tikintisindən uzaqlaşdırılma;
 mənzərəli yerləşmə yerinin seçilməsi (maraqlı relyef, yaşıllığın bolluğu, su hövzələrinin mövcudluğu və s.) və istirahət zonasına yaxınlaşdırılma;
 seçilmiş sahədə qrun sularının səviyyəsi, insolyasiya və s. ilə bağlı sanitari-gigiyenik şərtlərə riayət etmə imkanının olması.

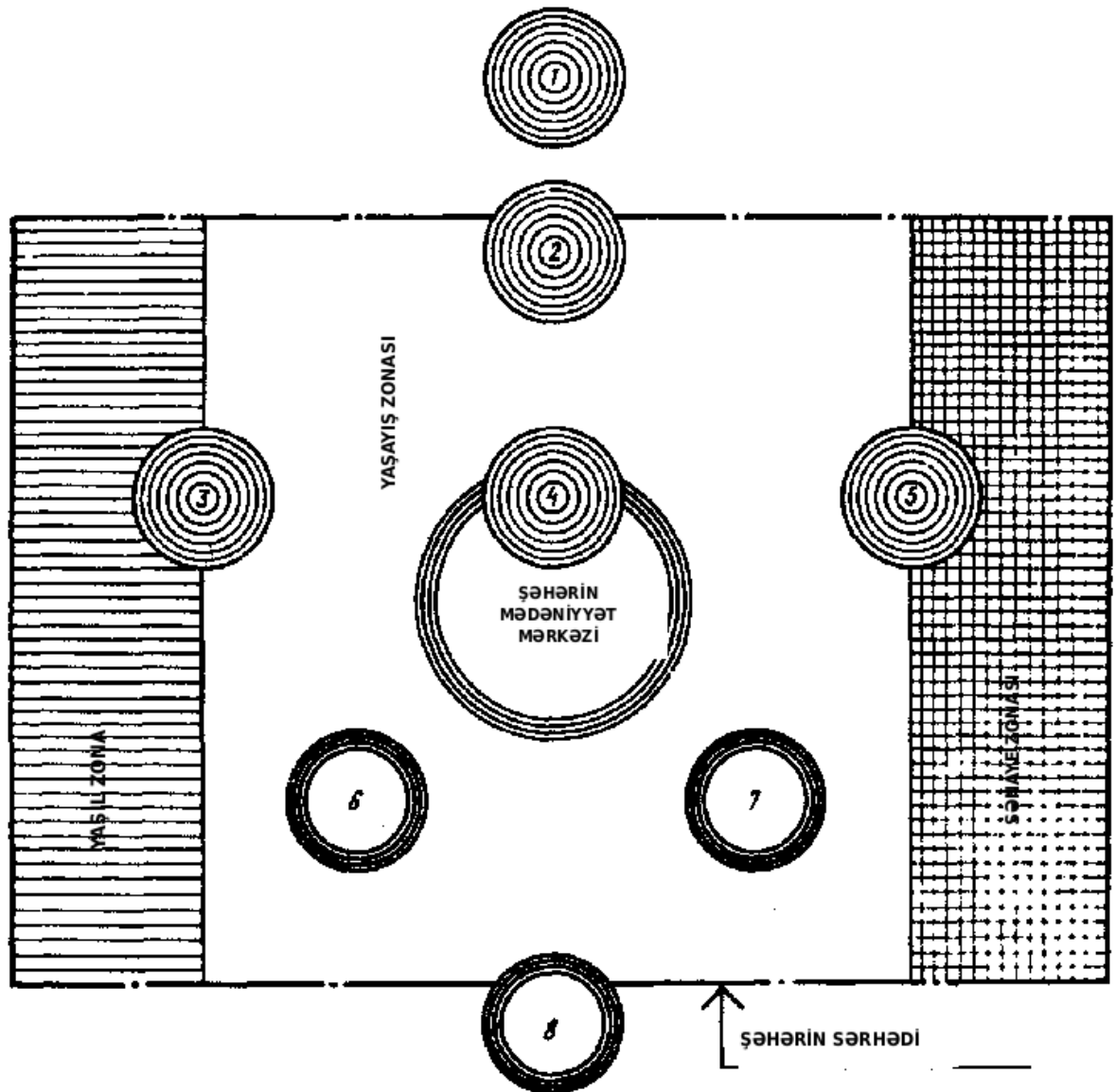
2.3. Şəhər mərkəzinin mövcud tikililəri arasında kompleks təşkil edilərkən tikinti üçün zəruri ərazinin azad edilməsi üzrə yaxın kvartalların iriştirilməsi, bir sıra keçidlərin bağlanması, az dəyərli tikililərin sökülməsi və s. kimi sınaqdan keçirilmiş tədbirlərdən istifadə etmək tövsiyə olunur.

Memarlıq baxımından məqsəduyğun və texnoloji baxımdan mümkün olduqda, bir qayda olaraq, tədris komplekslərini tikinti zonasında yerləşən digər ictimai binalarla birləşdirmək lazımdır.

2.4. Bir sahəyə aid təhsil müəssisələrindən formalaşdırılmış tədris kompleksləri təhsilənlərin genişləndirilmiş yaş tərkibinə malik bir təhsil müəssisəsi kimi nəzərdən keçirilə bilər. Belə tədris kompleksinin yerləşdirilməsinə ayrı bir təhsil müəssisəsinin yerləşdirilməsinə irəli sürülən tələblərə analoji tələblər irəli sürülməlidir.

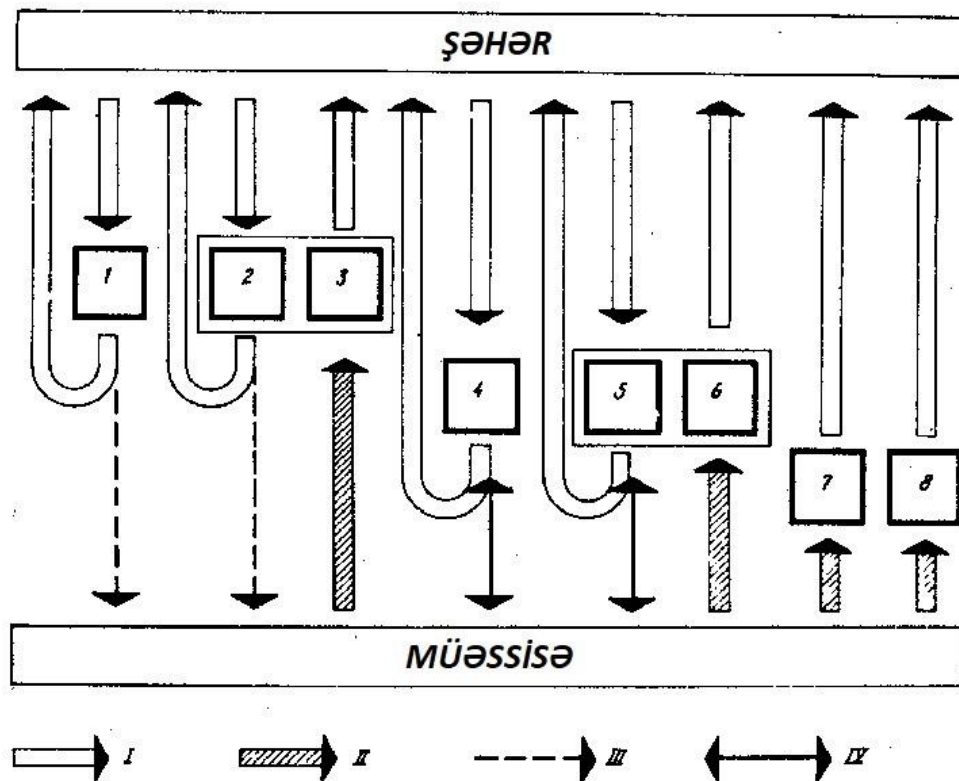
Bir qayda olaraq, müxtəlif sahələrin təhsil müəssisələrindən formalaşdırılan bir təhsil səviyyəsi üzrə tədris kompleksləri üçün kompleksin hər bir təhsil müəssisəsinin rəşional yerləşdirmə zonalarının üst-üstə düşdüyü ərazini seçmək zəruridir.

Şəhərdə təhsil müəssisələri komplekslərinin yerləşdirilməsinin prinsipial sxemi şək. 4-də verilmişdir.

Şək. 4. Təhsil müəssisələri komplekslərinin şəhər strukturunda yerləşdirilməsi. 1 - kənd təsərrüfatı profili; 2 - pedaqoji profili; 3 - tibb təhsili və fiziki tərbiyə; 4 - mədəniyyət və incəsənət; 5 - texniki profili; bir təlim səviyyəsi üzrə; 6 - texnikumlar; 7 - PTM; 8 - ali təhsil müəssisələri

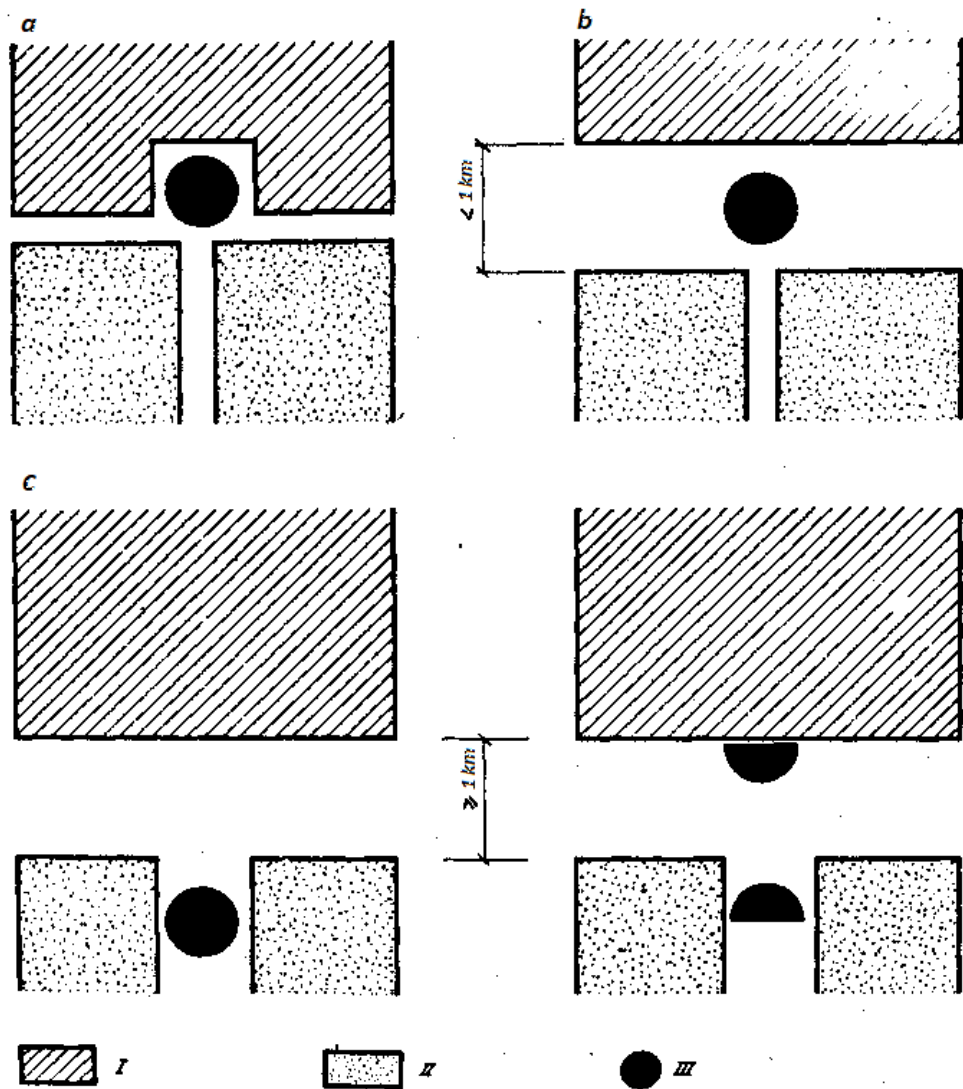
2.5. Sənaye təhsil müəssisələrinin yerləşdirilməsini müəyyən edən ən mühüm amil onların təhsilənlərin praktiki təliminin həyata keçirildiyi istehsalata meyil etməsidir (şək. 5). Buna görə də bu tip tədris komplekslərinin yerləşdirilməsi vəzifəsi tədris-istehsalat bazasına yaxınlaşdırmanın məqsədəuyğunluğu ilə təhsil müəssisələrinin fəaliyyəti üçün sanitariya-gigiyenik tələblərə riayət etmək məqsədilə sənaye zonasından uzaqlaşdırılma zərurəti arasındakı ziddiyyətlərin uzlaşdırılması yolu ilə həll edilməlidir.

Şək. 5. Sənaye müəssisəsinin tədris kompleksini formalaşdıran təhsil müəssisələrinin yerləşdirilməsi. 1 - peşə-texniki məktəb; 2 - texnikum (gündüz); 3 - texnikum (axşam); 4 - tədris-istehsalat kombinasi; 5 - tədris-kurs kombinasi (ilkin təlim); 6 - tədris-kurs kombinasi (ixtisasartırma); 7 - işçi gənclər məktəbi; 8 - ali təhsil müəssisəsinin tədris otaqları kompleksi; I - şəhərlə əlaqə; II - istehsalatla əlaqə; III - istehsalat təcrübəsi; IV - istehsalat təlimi

2.6. Zərərli maddələrin cüzi ayrılması olan və ya ümumiyyətlə belə ayrılması olmayan V zərərlik sinfinə aid sənaye istehsalatları (tikiş, tekstil, elektron sənayenin ayrı-ayrı müəssisələri və s.) üçün tədris komplekslərinin bilavasitə sənaye zonasında yerləşdirilməsi tövsiyə olunur (şək. 6). Bu zaman təhsil müəssisələrini müəssisələrdə mövcud olan elmi-texniki kitabxana, hesablama mərkəzi, elmi-texniki mərkəz, elmi bölmələr və s. ilə kooperasiya etmək məqsədəuyğundur.

Sənaye qovşağının vahid ictimai mərkəzinin və ya kompleks istehsalat-yaşayış rayonunun yaradılması da məqsədəuyğundur; burada daha geniş kooperasiya mümkündür, belə ki, bir sıra obyektlər, məsələn, mehmanxana, məişət xidməti binaları müəssisənin tədris-ictimai mərkəzi adlanan tərkibə daxil edilə bilər.

Şek. 6. Sənaye və yaşayışın qarşılıqlı yerləşməsindən asılı olaraq sənaye müəssisələrinin tədris komplekslərinin yerləşdirilməsi nümunələri. a - zonaların birgə yerləşməsi; b - zonalar arasında 1 km-ə qədər ayrılma; c - zonalar arasında 1 km-dən artıq ayrılma; I - sənaye müəssisəsi; II - yaşayış zonası; III - tədris kompleksi

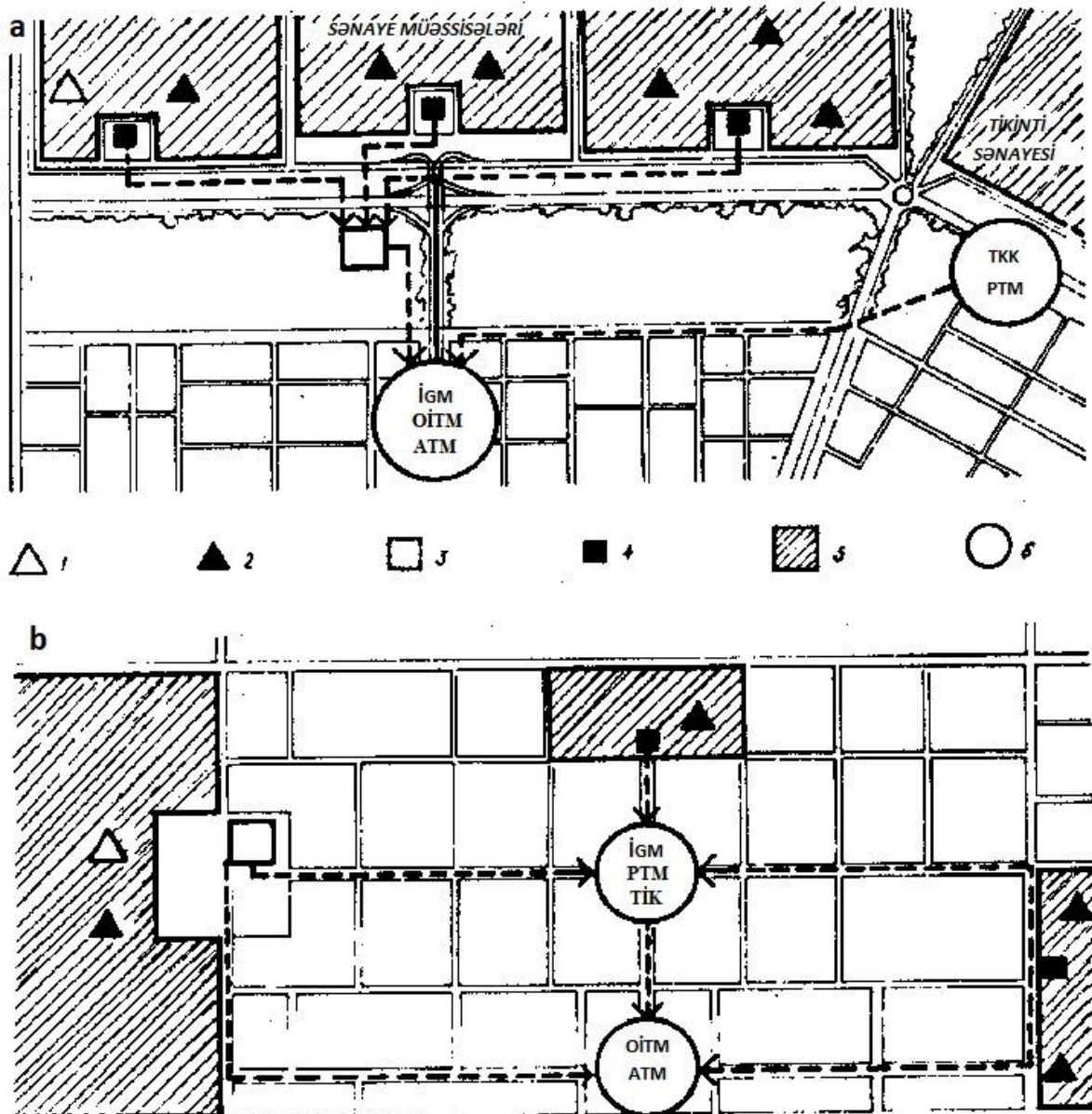
2.7. III-IV zərərlik siniflərinə aid müəssisələrə münasibətdə (sanitar-mühafizə zonasının ölçüləri 500 m-ə qədər) təhsil müəssisələri kompleksləri sənaye və yaşayış zonaları arasında sanitariya-mühafizə zonası ərazisində yerləşdirilməlidir.

Qeyd olunan müəssisələrin təhsil müəssisələri kompleksləri əməkçilərin iş yerindən yaşayış rayonuna doğru əsas axınlarının yolu üzərində yerləşməli, hərəkət yolları nəqliyyat magistralları ilə kəsişməməlidir. Kompleksi elə yerləşdirmək lazımdır ki, onun əsas çıxış zonası zavodqabağı meydan və ya piyada xiyabanı ilə bilavasitə əlaqəyə malik olsun, buraxılış məntəqəsindən məsafə isə 500 m-dən artıq olmasın.

2.8. Kompleksin rəşional yerləşdirilməsi üçün diferensial yanaşma zəruridir; bu zaman bu və ya digər təhsil müəssisəsinin sənayeyə yaxınlaşdırılmasının məqsədəuyğunluğu istehsalatın zərərlik səviyyəsi və təlim növü ilə müəyyən edilir (bax: şək. 6). I və II zərərlik siniflərinə aid müəssisələrə (kimya, metallurqiya, neft emalı) münasibətdə tədris kompleksinin sanitariya-mühafizə zonasından kənarda, şəhərin yaşayış ərazisində yerləşdirilməsi məqsədəuyğundur

(sanitar-mühafizə zonasının ölçüləri 1-dən 10 km-ə qədərdir); bu zaman tədris kompleksi üçün yer imkan daxilində müəssisədən piyada əlçatanlıq radiusunda, lakin buraxılış məntəqəsindən 1500 m-dən çox olmayaraq seçilməlidir.

Sənaye qovşağından çıxarılan müəssisələr sənaye zonasından şəhərə aparan əsas nəqliyyat magistralı üzərində - yaşayış rayonunun sanitar-mühafizə zonası ilə sərhədində və ya şəhər magistralı ilə ilk kəsişmədə yerləşməlidir. Sənaye müəssisələrinin təhsil müəssisələri yaşayış ərazisində yerləşdirildikdə (ümumtəhsil və ümumtexniki təlim dövrü) onların analoji şəhər təhsil müəssisələri ilə rəşional kooperasiyasına çalışmaq lazımdır. Bir sıra hallarda tədris-kurs şəbəkəsinin istehsalatla funksional əlaqəsi mövcuddur (texnoloji təlim dövrü); bu zaman kurs şəbəkəsinin təhsil müəssisələri tədris kompleksindən ayrılmalı və istehsalatda ictimai mərkəzin tərkibində yerləşdirilməlidir. Zərurət olduqda sənaye zonasının ərazisində yalnız ali və orta ixtisas təhsil müəssisələrinin baza kafedralarını yerləşdirməyə yol verilir. Hər bir ayrıca halda yerləşdirmə yerinin seçimi konkret şəhərsalma vəziyyəti ilə bağlı olmalı və ümumşəhər tədris şəbəkəsi ilə razılaşdırılmalıdır (şək. 7).

Şək. 7. Sənaye müəssisələri qrupu üçün təhsil müəssisələri şəbəkəsinin təşkili modeli. *a - 500 m-dən artıq sanitar-mühafizə zonası ilə; b - yaşayış ərazisi hüdudlarında; 1 - tədris sexi; 2 - tədris sahəsi; 3 - sənaye müəssisəsinin tədris mərkəzi; 4 - tədris məntəqəsi; 5 - sənaye müəssisəsi; 6 - tədris kompleksi*

2.9. Kənd təsərrüfatı profilli təhsil müəssisələri kompleksi yerləşdirilərkən əsas tələb praktiki təlim dövrünün bazasının rəşional təşkili şərtlərinə riayət edilməsidir; bu baza əsasında müxtəlif səviyyəli təhsil müəssisələrinin yaradılması məqsəduyğundur.

Tədris kompleksinin sovxozun mərkəzi yaşayış məntəqəsində və ya mədəni-məişət xidmətinin yüksək səviyyəsinə malik şəhər tipli qəsəbədə yerləşdirilməsinə çalışmaq lazımdır; bu zaman tədris kompleksində və qəsəbədə xidmətin identik bölmələri birləşdirilməlidir.

Şəhərlə 40-50 dəqiqəlik əlçatanlıq hüdudlarında rahat nəqliyyat əlaqəsinin təşkili imkanı nəzərə alınmalıdır.

2.10. Tibbi profilli tədris kompleksinin sahəsi seçilərkən klinik fondun mümkün qədər böyük hissəsinin təhsil ilə bilavasitə əlaqədə təşkil edilməsi məqsədilə onun ən iri tibb müəssisəsinə (və ya müəssisələr qrupuna) yaxınlaşdırılması zərurəti nəzərə alınmalıdır.

Tibbin xəstəliklərin qarşısının alınmasına, insan sağlamlığı resurslarının aşkar edilməsinə yönəlmiş perspektiv inkişaf istiqaməti nəzərə alınaraq, tibb ali təhsil müəssisələrinin və tibbi-farmasevtik institutların bədən tərbiyəsi institutları ilə ərazi, bəzi hallarda isə memarlıq-funksional kooperasiyası tövsiyə olunur; bu zaman şəhərdə səhiyyə və bədən tərbiyəsi ali təhsil müəssisələrinin ixtisaslaşdırılmış zonası formalaşır.

2.11. Tədris-pedaqoji kompleks şəhərdə, yaşayış zonasının periferiyasında, sonrakı genişləndirmə üçün yararlı sahədə yerləşdirilməlidir. Park zonasına bilavasitə yaxın periferiyada yerləşdirildikdə kooperativləşdirilmiş kompleksin təşkili imkanları ən geniş şəkildə açılır, çünki burada tikinti üçün ərazinin ayrılması vəzifələri xeyli asan həll edilir. Yeni tikilən şəhərlərin periferiyasına xas olan, digər hissələri ilə müqayisədə maksimum uşaq əhalisi sıxlığı, sərbəst ərazilərin mövcudluğu şəraitində daha böyük tutuma malik məktəblər və uşaq bağçaları tələb etməsi ilə, ən tam təhsil müəssisələri tərkibinə malik olmağa imkan verən tədris-maarifləndirmə komplekslərinin formalaşdırılması üçün əlverişli şərait yaradır.

2.12. Tədris-praktiki prosesin regional təşkili mədəniyyət və incəsənət tədris komplekslərinin şəhər strukturunda yerləşdirilməsinə tələb edir. Bu zaman təhsil müəssisələrinin onlara uyğun şəhər mədəni-maarif müəssisələri (kitabxanalar, teatrlar, kinoteatrlar, muzeylər, sərgi zalları, klublar, mədəniyyət evləri və s.) ilə kooperasiyası məqsəduyğundur. Bu tip komplekslər digərlərindən fərqli olaraq şəhərin mədəni-maarif mərkəzinin tərkibində yerləşdirilməlidir; burada şəhərin mədəni potensialını formalaşdıran mədəni-maarif müəssisələrinin əsas kütləsi yerləşir.

Onun yerləşdirilməsinin optimal variantı şəhərin tarixi-memarlıq hissəsində formalaşmış mədəniyyət mərkəzi və ya yeni şəhər tikintisində inkişaf perspektivi olan mədəniyyət mərkəzidir.

Ən iri şəhərlər üçün kompleksin rayonun ictimai mərkəzlərindən birinin tərkibində yerləşdirilməsi mümkündür; burada da təhsil müəssisələrinin tədris-praktiki fəaliyyəti üçün zəruri olan bütün mədəni-maarif müəssisələri cəmləşdirilə bilər.

2.13. Bir təlim səviyyəsi üzrə komplekslər, bir qayda olaraq, spesifik yerləşdirmə tələb edən müxtəlif sahələrin təhsil müəssisələrindən formalaşdırılır. Tədris kompleksinin yeri, bir qayda olaraq, digər təhsil müəssisələrinin formalaşdırılması üçün baza kimi çıxış edəcək ən iri təhsil müəssisəsi ilə müəyyən edilməlidir.

Peşə-texniki məktəblər (PTM) kompleksləri sənaye qovşaqlarına və ya iri müəssisələrə yaxın yerləşdirilməlidir, çünki şəhər PTM-lərinin 70%-i sənaye üçün kadr hazırlayır, digər sahələrin PTM-ləri isə şəhərdə yerləşdirilməyə dair hər hansı sərt tələblər irəli sürmür.

Orta ixtisas təhsil müəssisələri kompleksləri şəhərin istənilən zonasında, lakin öz praktiki bazasına maksimum yaxınlaşdırılmaqla yerləşdirilə bilər.

Komplekslərin yerləşmə yeri seçilərkən ictimai mərkəzə yaxınlaşdırılma zərurəti nəzərə alınmalıdır; bu, təhsilalanların və əməkdaşların mədəni-məişət xidmətinin səviyyəsini yüksəldəcəkdir, çünki bu tip komplekslərin nisbətən kiçik ölçüsü (2-4 min təhsilalan) olduqda onlar üçün xüsusi xidməti kifayət qədər yüksək səviyyədə təşkil etmək mümkün deyil, kompleksdə isə təhsilalanlar və sakinlər üçün tamdəyərli xidmət mərkəzi yaratmaq mümkündür.

2.14. Ali təhsil müəssisələri kompleksləri digər təhsil müəssisələri arasında ən iri olanlardır. Onların 15-20 min və daha çox təhsilalana çatan tutumu, əhəmiyyətli əraziyə tələbatı və böyük şəhəryaradıcı əhəmiyyəti komplekslərin şəhər strukturunda xüsusi yerləşmə yerini tələb edir. Bir qayda olaraq, iri ali təhsil müəssisələri kompleksi şəhərin bütöv tədris-elmi zonasını formalaşdırır; həmin zonaya elmi-tədqiqat müəssisələri də daxil edilir.

Bir qayda olaraq, universitetlər böyük ölçülərinə görə kooperasiyaya ehtiyac duymur və özləri bir neçə elmi-tədqiqat institutu və ali təhsil müəssisəsindən formalaşan tədris-elmi kompleksə çevrilirlər.

Kompleksin periferiyada yerləşdirilməsi yerləşmənin digər üstünlüklərindən də istifadə etməyə imkan verir: perspektiv inkişaf imkanı, təbii landşaft, ayrılma və institut həyatı atmosferinin yaradılması imkanı.

Ali təhsil müəssisələrinin yerləşdirilməsi məsələləri Tikinti normaları və qaydalarına dair "Ali təhsil müəssisələrinin və ixtisasartırma institutlarının layihələndirilməsi" məlumat vəsaitində daha ətraflı nəzərdən keçirilmişdir.

2.15. Polifunksional kompleksin tikinti yeri müəyyən edilərkən həm kompleksin təhsil müəssisələrinin yerləşdirilməsinə dair tələbləri, həm də onun tərkibinə daxil olan təsisat və müəssisələrin yerləşdirilməsinə dair tələbləri rəhbər tutmaq lazımdır. Polifunksional kompleksi formalaşdıran ən iri obyektin tələbləri prioritet olmalıdır. Üstəlik, birləşmə yalnız ərazi xarakterli ola bilər.

Elmi-tədris kompleksi formalaşdırılarkən təhsil müəssisələri elmi müəssisənin təsir zonasında, o cümlədən elmi şəhərciklərdə (akademşəhərciklərdə) yerləşdirilməlidir; tədris-elmi komplekslər isə təhsil müəssisəsinin yerləşdirilməsinə dair tələblərə uyğun yerləşdirilməlidir.

Tədris-istehsalat komplekslərinin, habelə bütün tip tədris-xidmət komplekslərinin şəhər strukturundakı yeri polifunksional kompleksin tərkibinə daxil olan müəssisənin yerləşdirilməsinə dair tələblər nəzərə alınmaqla müəyyən edilməlidir.

Bir neçə bərabər əhəmiyyətli aparıcı funksiyaya malik polifunksional müəssisələr "istehsalat" (o cümlədən "xidmət") və "elm" funksiyalarından irəli gələn tələblər nəzərə alınmaqla yerləşdirilməlidir.

3. TƏDRİS KOMPLEKSLƏRİNİN SAHƏLƏRİNƏ DAİR TƏLƏBLƏR

Ümumi müddəalar

3.1. Tədris komplekslərinin optimal fəaliyyəti üçün ərazinin elə funksional-planlaşdırma təşkilatı yaradılmalıdır ki, o, hər bir təhsil müəssisəsinin ərazidə rəşional fəaliyyəti şəraitində bütün kompleksin məqsədəuyğun həlli tələblərinə cavab versin, kooperasiyanın spesifikasiyasını əks etdirsins, habelə ümumi memarlıq tələblərini nəzərə alsın.

3.2. Tədris komplekslərinin sahələrinə dair aşağıdakı funksional tələblərə riayət edilməlidir: tikinti və perspektiv inkişaf üçün rezərvləşdirmə baxımından ərazinin kifayətliliyi; tədris kompleksi sahəsinin aydın funksional zonalaşdırılması; tikintinin hər növbəsində obyektlər qrupunun maksimum rahatlıq dərəcəsi və binalar arasında mümkün qədər qısa əlaqələr ilə funksional tamamlanmışlığı; ayrı-ayrı zonaların rahat qarşılıqlı əlaqəsi (funksional şərtlərə görə). Aşağıdakı layihə tələbləri yerinə yetirilməlidir:

3.5. Təhsilalanların hesablanmış kontingenti 4000-dən az olan tədris kompleksləri, bir qayda olaraq, funksional zonalara bölünür: tədris, idman, yaşayış, təsərrüfat zonalarına (səhiyyə kompleksləri üçün kontingentin sayı müəyyənədiçə amil deyil).

Təhsilalanların sayı 4000-dən çox olan tədris komplekslərinin sahələrində əsas zonalar adətən funksional əhəmiyyət və müstəqillik qazanan alt zonalara diferensiasiya olunur.

Baş planın həlli zamanı tədris kompleksinin ərazisinin funksional optimallaşdırılmasına, onun təhsil müəssisələrinin müvafiq funksional zonalarının maksimum dərəcədə birləşdirilməsi şərti ilə nail olmağa çalışmaq lazımdır. Təhsilalanların sayı 4000-dən çox olan tədris kompleksləri üçün vahid alt zonaların yaradılması mümkündür.

Sahədə ayrı-ayrı zonaların dəqiq ayrılması olmadan tədris kompleksinin funksional zonalarının inteqrasiyası tədris-praktiki bazası aydın şəkildə ifadə olunmayan tədris kompleksləri üçün (1000-dək təhsilalan olduqda), habelə təhsilalanların yataqxanaları üçün ayrıca sahə ayrıldıqda mümkündür.

3.6. Kompleksin təhsil müəssisələrinin sayı üçdən çox olmadıqda, bütün funksional zonalar bütün təhsil müəssisələri üçün vahid şəkildə layihələndirilməlidir. Təhsil müəssisələrinin sayı daha çox olduqda, kontingentin sayı və təhsil müəssisələrinin birləşdirilməsi prinsipi nəzərə alınmalıdır.

3.7. Təhsil müəssisələrinin tərkibi birləşmə formasını müəyyən edir; bu forma iki varianta malikdir – təhsil müəssisələrinin təlim səviyyəsinə görə və ya xalq təsərrüfatı sahəsinə görə kooperasiyası (bax: şəx. 2).

Birinci halda kooperativləşdirilmiş kompleksin tərkibində təhsil müəssisəsinin profilindən asılı olmayan və kompleksin tərkibindəki bütün müəssisələr üçün ümumi olan funksiyalar birləşdirilə bilər. Bunlara istirahət, mədəni-məişət və tibbi xidmət, dərindənəkar vaxtda idman məşğələləri və s. daxildir.

İkinci halda kooperasiya, kompleksi formalaşdırən müəssisələrin tədris-istehsalat funksiyalarının sahəvi yekcinsliyi hesabına xeyli daha inkişaf etmiş ola bilər ki, bu da bir çox hallarda yalnız vahid kitabxana, akt zalları, klub, yardımçı və inzibati otaqların deyil, təhsil müəssisələrinin profilləri xüsusilə yaxın olduqda isə ümumi tədris otaqlarının da təşkilinə imkan verir.

Təhsil müəssisəsi	Zona									
	tədris			yaşayış			idman		təsərrüfat	
	Alt zona									
	tədris-nəzəri	tədris-praktiki	ictimai	yaşayış binaları	mədəni-məişət qurğuları	bədən tərbiyəsi-sağlamlaşdırma	idman qurğuları	yaşılıqlar		
Ali təhsil müəssisəsinin (ATM) tədris otaqları kompleksi, ali təhsil müəssisəsinin şöbəsi	+	+ —	—	—	— —	—	— —	—	— —	
Orta ixtisas təhsili müəssisəsi (OİTM)	+	+ +	0	+	+ 0	0	+ +	0	+ —	
Axşam, növbəli	+	+ —	—	—	— —	—	— —	—	0 —	

OİTM									
Peşə- texniki məktəbi (PTM)	+	+	0	+	+	+	-	0	+
Axşam, növbəli PTM	+	+	-	-	-	-	-	-	0
Tədris kompleksi- kombinatı (TKK)	+	+	-	-	0	-	-	-	0
İşçi gənclər məktəbi (İGM)	+	+	-	-	-	-	-	-	-

İşarələr: “+” - zona və alt zona məcburidir; “0” - zona və alt zona mümkündür.

Ayrı-ayrı zonaların layihələndirilməsinə dair tələblər

3.8. Tədris komplekslərinin ərazilərinin sahələri kompleksin yerləşmə yeri, təhsil müəssisələrinin tərkibi və hər bir təhsil müəssisəsi tipi üzrə mövcud normativlər nəzərə alınmaqla layihələndirmə tapşırığı ilə müəyyən edilir. Bu zaman sahələrin ölçüləri kompleksə daxil olan təhsil müəssisələrinin sahələrinin cəminə görə deyil, maksimum növbədə təhsilalanların ümumi sayından, yəni hesablanmış kontingentdən çıxış etməklə müəyyən edilməlidir. Kooperasiya zamanı yekincisli zonalardan maksimum intensiv istifadə edilməli, məşğələlərin vaxtının mümkün üst-üstə düşməməsinin və qonşu yüklənməmiş zonalardan istifadə imkanının nəzərə alınması hesabına ərazinin ümumi ölçüləri normativ ölçülərlə müqayisədə azaldılmalıdır.

Funksional zonalar

3.9. İrəlilədirilmiş hesablamalar zamanı tədris zonasının tələb olunan sahəsinin ölçüsü hesablanmış kontingentin bir təhsilalanına 20-25 m²-ə bərabər olan sahə norması üzrə müəyyən edilə bilər.

Tədris zonası ərazisində tədris və inzibati binalar, emalatxanalar, klub və akt zalları, yeməxana yerləşdirilməlidir.

Tədris kompleksinin kontingenti 4000 təhsilalandan artıq olduqda, bir qayda olaraq, baş planda tədris zonasının tərkibində aşağıdakılar ayrılmalıdır:

tədris-istehsalat və ya elmi-istehsalat bölmələrinin alt zonası (təhsil müəssisəsinin növündən asılı olaraq);

ictimai təyinatlı alt zona.

İctimai təyinatlı alt zona sahəsində inzibati-idarəetmə xidməti korpusları və ya bölmələri, informasiya xidmətləri, elmi-texniki mərkəz, akt və klub zalları və s. yerləşdirilməlidir.

Bir təlim səviyyəsinə aid, lakin xalq təsərrüfatının müxtəlif sahələrinə aid təhsil müəssisələri kompleksinin baş planı layihələndirilərkən kompleksdə təhsilalanların sayından asılı olmayaraq, bir qayda olaraq, tədris zonası hər bir təhsil müəssisəsi üçün təkrarlanmalıdır.

3.10. Kompleksin tədris-praktiki alt zonası ayrıca sahəyə ayrıla bilər: sanitar normalara görə I-II kateqoriyalı sənaye müəssisələrinin tədris mərkəzlərində, aqrar-sənaye birliklərinin tədris komplekslərində və bir sıra digər hallarda.

Səhiyyə tədris komplekslərinin tədris zonası iki alt zonaya - tədris-nəzəri və tədris-praktiki alt zonalara bölünür; sonuncunun əsasını tədris kompleksi ərazisində yerləşdirilən klinika-poliklinika alt zonası, habelə planlaşdırma strukturundan asılı olaraq şəhərin müxtəlif hissələrində yerləşdirilən şəhər klinik zonası təşkil edir.

Elmi alt zonanı formalaşdıran iri monofunksional tədris komplekslərinin elmi bölmələri nəzəri və praktiki təlim dövrləri üçün funksional baxımdan vahiddir; buna görə də onlar, bir qayda olaraq, tədris zonasının nəzəri və praktiki alt zonaları arasında yerləşdirilməlidir.

3.11. Yaşayış və tədris zonalarının vahid kompleksdə birgə yerləşdirilməsi ən rasionaldır, çünki kompleksin əsas zonalarının sıx qarşılıqlı əlaqəsini təmin edir, nəqliyyata gündəlik yüklənmələri aradan qaldırır, şəhər ərazisinə və vəsaitə qənaət edir, texniki qurğuların və mədəni-məişət təyinatlı müəssisələrin təkrarlanmasının qarşısını almağa imkan verir.

3.12. Yataqxana binalarından və kompleksin istirahət ərazisindən ibarət yaşayış zonasının ümumi sahəsi aşağıdakı qaydada müəyyən edilməlidir:

müxtəlif təhsil səviyyələrinə aid təhsil müəssisələri üçün yaşayış zonalarının sahələrinin cəmlənməsi ilə;

bir xidmət səviyyəsinə aid təhsil müəssisələri üçün yataqxanalarda yaşayanların ümumi sayına görə.

İxtisaslaşdırılmış tədris kompleksinin yaşayış zonası ərazisində, bir qayda olaraq, müxtəlif təhsil müəssisələrinin yataqxanaları yerləşdirilir. Deməli, zona müxtəlif yaşlı təhsilənləri olan yataqxanaların binaları ilə formalaşır ki, bu da hər bir binanın avtonom yerləşdirilməsini, lakin vahid xidmət bloku ilə olmasını tələb edir.

Birsəviyyəli tədris komplekslərinin yaşayış zonası təşkil edilərkən kompleksi təşkil edən bütün elementlərin maksimum kooperasiyası nəzərdə tutulmalıdır. Bu zaman bütün təhsil müəssisələrinin yataqxanaları bir binada birləşdirilə bilər; bu, eyni yaşayış şəraiti ilə də əsaslandırılır.

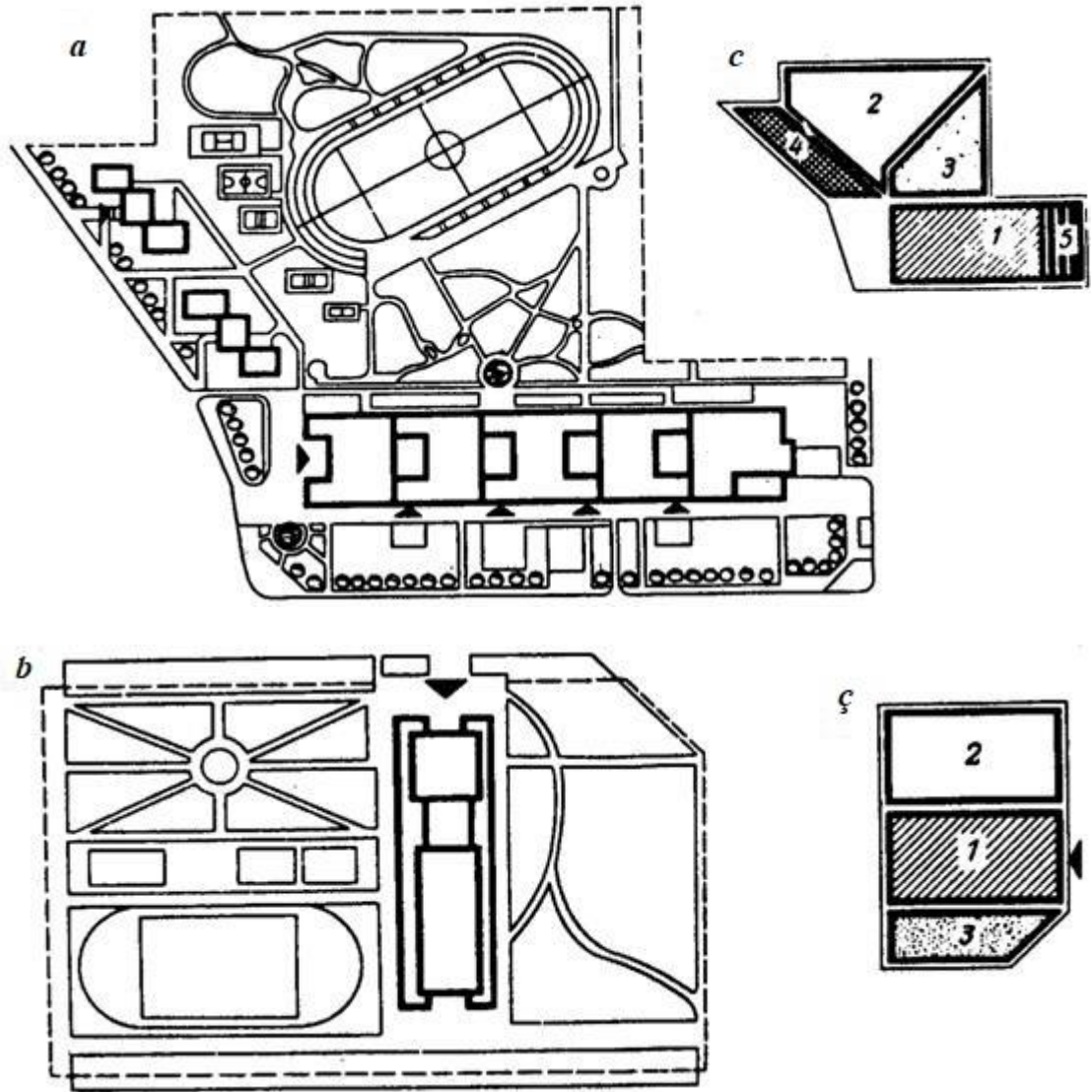
3.13. Yaşayanların sayı 4000-dən artıq olduqda yaşayış zonasının tərkibində aşağıdakı alt zonalar ayrılmalıdır: yaşayış binaları, mədəni-məişət təyinatı və bədən tərbiyəsi-sağlamlaşdırma alt zonaları.

Yaşayış yerinə meyil edən mədəni-məişət xidməti alt zonası əsas funksional zonada - yaşayış zonasında yaradılmalıdır, çünki onlardan istifadə əsasən dərscənkənar vaxta düşür.

İctimai təyinatlı zonanın tərkibinə daxil olan mədəni-tərbiyə təyinatlı bölmələr (akt, klub, konfrans zalları) və qidalanma bloku təhsil müəssisələrinin profilindən asılı deyil.

Belə bölmələri ərazidə tədris kompleksinin tərkibinə daxil olan təhsil müəssisələrinin müstəqil tədris zonaları ilə bloklaşdırılan vahid binalar kompleksində birləşdirmək məqsədəuyğundur.

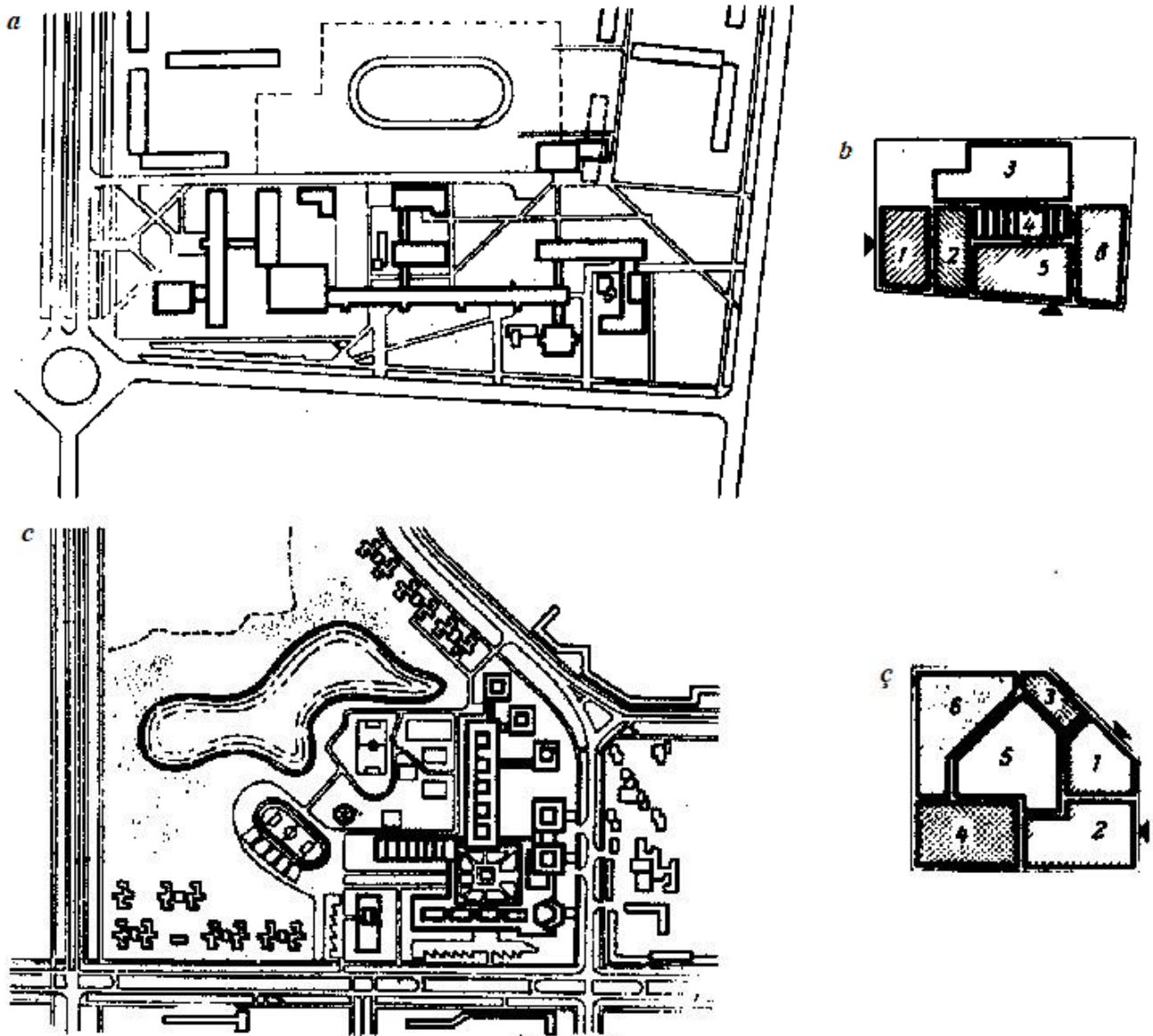
3.14. Hər bir çoxfunksiyalı tədris kompleksində yaşayış və idman funksional zonalarının tam kooperasiyası məqsədəuyğundur, çünki müxtəlif təhsil müəssisələrində yaşayış, məişət, istirahət və idman məşğələləri funksiyaları prinsipial fərqlərə malik deyil (şək. 9).

Şek. 9. Sahəvi tədris komplekslərinin ərazisinin zonalaşdırılması. a - şəhərdə yerləşdirilənlər (meşə sənayesi kompleksi tədris mərkəzi, Ust-İlimsk şəhəri; tədris binaları üzrə Mərkəzi Elmi-Tədqiqat və Layihə İnstitutu, memarlar M.A. Krasnikov, A. Mixe, T.V. Vinqradova, A.Yu. Xarkeviç, S.F. Naumov); b - istehsalat zonasında yerləşdirilənlər (Çuquntökmə zavodunun tədris mərkəzi, Yartsevo şəhəri; Giprospros, memarlar V.V. Şerbakov, İ.Ya. Fridman, Yu.V. Moçalov, A.V. Kuboçkin); c, ç - sahələrin zonalaşdırılmasının prinsipial sxemləri; 1 - tədris zonası; 2 - idman zonası; 3 - yaşıllıq zonası; 4 - yaşayış zonası; 5 - mədəni-məişət zonası

3.15. Kompleksin tərkibinə daxil olan təhsil müəssisələrinin bədən tərbiyəsi-idman qurğuları vahid idman zonasına birləşdirilməli və ərazinin yaşıllıqlara bitişik və ya yaşıllaşdırılmış piyada kommunikasiyaları ilə bağlı olan ən əlverişli hissəsində yerləşdirilməlidir (şek. 10). İdman zonasının qurğularının sayı idmanla məşğul olan təhsilənlərin hesablanmış sayına görə onların buraxılış qabiliyyəti ilə müəyyən edilir.

Tədris komplekslərində təhsil müəssisələri qrupu üçün açıq idman meydançalarının dəsti layihələndirmə tapşırığı ilə müəyyən edilir.

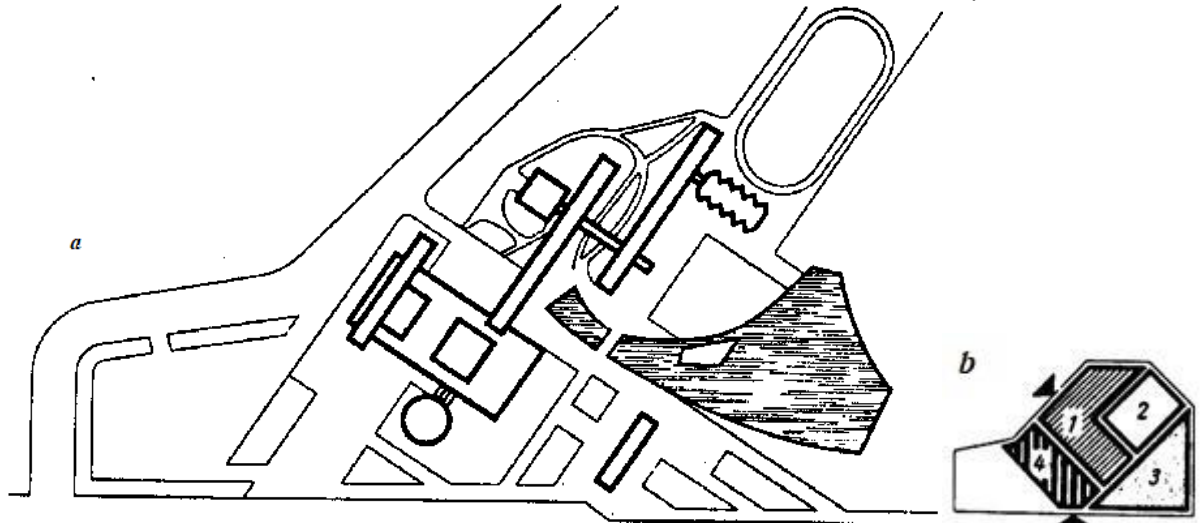
Şek. 10. Sahəvi tədris komplekslərinin qismən funksional kooperasiyası: a - kimya-metallurgiya sahəsinin tədris kompleksi, Kaluş şəhəri, Ukrayna SSR; tədris binaları üzrə Mərkəzi Elmi-Tədqiqat və Layihə İnstitutu, layihə təklifi, memar A.M. Qarnets; b - sahənin zonalaşdırılması sxemi: 1 - texnikum; 2 - emalatxanalar zonası; 3 - idman zonası; 4 - mədəni-məişət zonası; 5 - PTM, tədris kombinatı; 6 - Bilik evi; c - neft-kimya kombinatının tədris mərkəzi, Tobolsk şəhəri; tədris binaları üzrə Mərkəzi Elmi-Tədqiqat və Layihə İnstitutu, layihə təklifi, memar E.P. Putintsev; ç - sahələrin zonalaşdırılması sxemi: 1 - peşə-texniki məktəblər; 2 - texnikum və ali təhsil müəssisəsinin filialı; 3, 4 - təhsilalan və tələbə yataqxanaları; 5 - idman zonası; 6 - yaşıllıq zonası

3.16. Tədris kompleksi ərazisinin əhəmiyyətli ölçüləri olduqda, funksional zonaların və alt zonaların ayrılması ilə yanaşı, kompleks layihəsi giriş zonasının, tədris alt zonalarının, ictimai xidmət zonasının, rekreasiya zonasının və s. ayrılması ilə çoxmərkəzli kompozisiya quruluşu kimi həll edilməlidir.

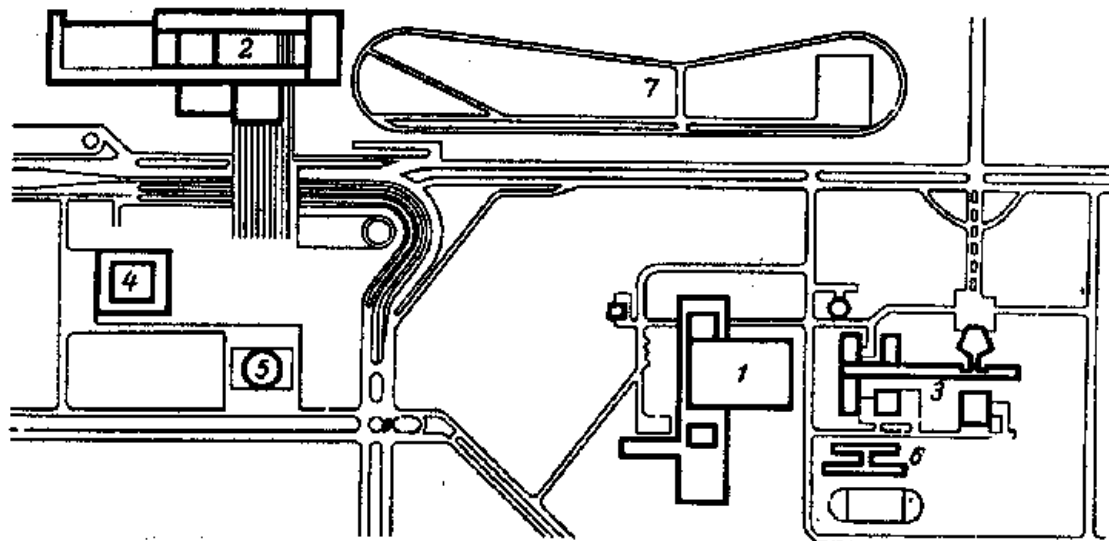
3.17. Zavodqabağı ərazilərin baş planları layihələndirilərkən tədris kompleksi sahəsi müəssisənin inzibati-ictimai mərkəzinin (İİM) alt zonası kimi nəzərdən keçirilməlidir; onun

tərkibinə inzibati-idarəetmə təyinatlı korpus, mühəndis korpusu, konfrans zalı, elmi-texniki kitabxana və s. daxil olmalıdır.

İİM-in tərkibindəki tədris alt zonası digər zonalarla birlikdə əsas zavodqabağı meydanı təşkil edir. Bu halda tədris kompleksinin funksional zonaları imkan daxilində zavodqabağı ərazinin müvafiq funksional zonaları ilə kooperasiya edilməlidir (şək. 11 və 12).

Şək. 11. Tədris mərkəzi ilə müəssisənin inzibati-ictimai mərkəzinin baş planı, Dnepropetrovsk şəhəri; tədris binaları üzrə Mərkəzi Elmi-Tədqiqat və Layihə İnstitutu, layihə təklifi, müəlliflər A.V. Anisimov, A.M. Qarnets, S.F. Naumov. a - baş plan; b - ərazinin zonalaşdırılması sxemi; 1 - tədris zonası; 2 - idman zonası; 3 - yaşıllıq zonası; 4 - mədəni-məişət zonası

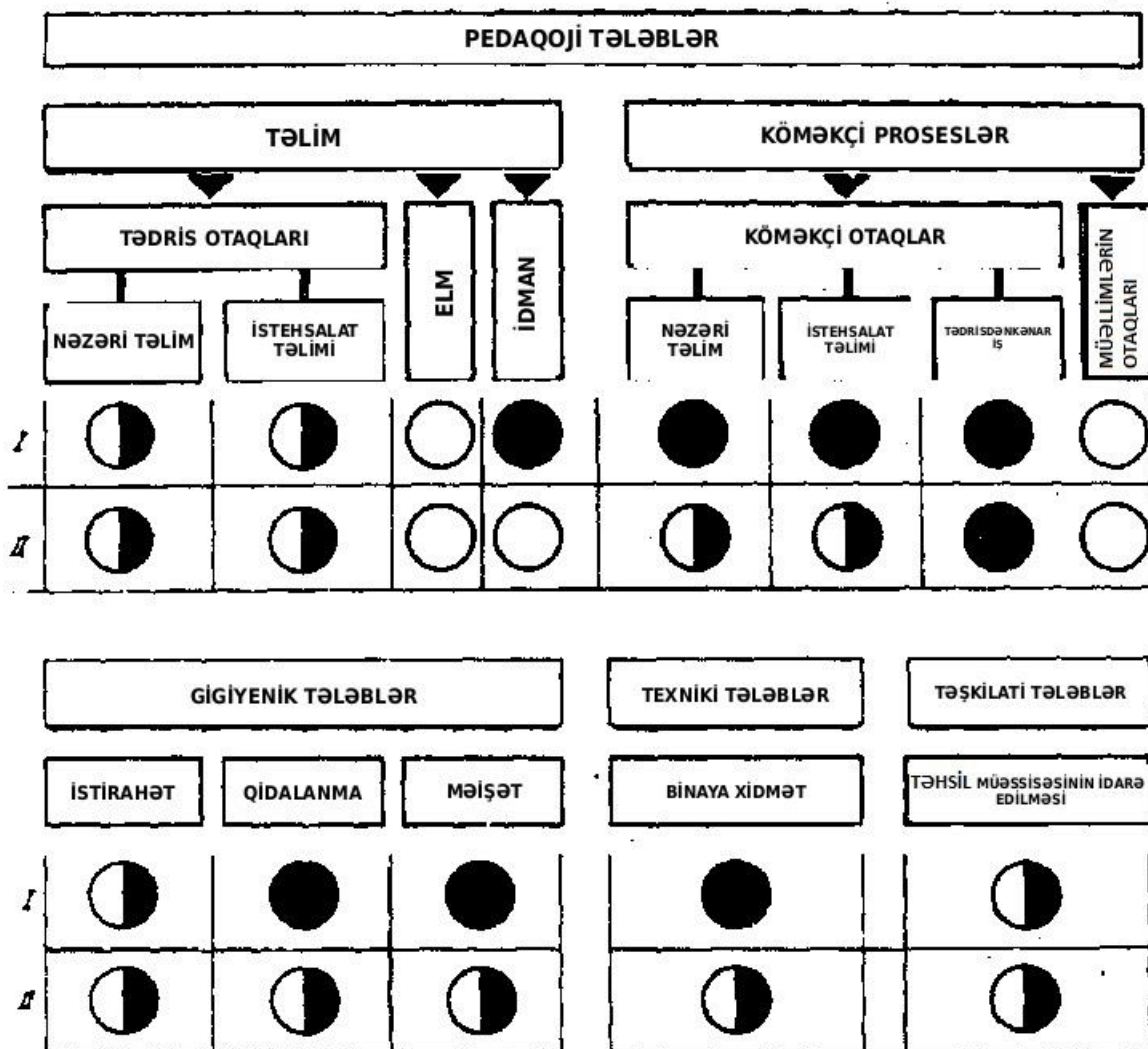
Şək. 12. Tolyatti şəhərində VAZ-ın zavodqabağı zonası, Promstroyproyekt, Giprozapros. 1 - tədris mərkəzi; 2 - inzibati mərkəz; 3 - PTM; 4 - tibb mərkəzi; 5 - muzey; 6 - emalatxanalar; 7 - avtotrek

4. FUNKSIONAL-PLANLAŞDIRMA HƏLLƏRİ

4.1. Tədris komplekslərinin otaqlarının tərkibi və onların layihələndirilməsinə dair tələblər kompleksi formalaşdıran təhsil müəssisələrinin siyahısına uyğun qəbul edilməlidir. Sahəvi tədris

komplekslərində funksiyasına görə yekcinsli otaq qruplarının birləşdirilməsinə çalışmaq lazımdır (şək. 13).

Tədris kompleksləri binalarının layihələndirilməsi təlim növlərinin və səviyyələrinin integrasiyası nəzərə alınmaqla, deməli, tədris otaqlarının identik qruplarının kooperasiyası, onların avadanlıq üzrə universallaşdırılması və planlaşdırma parametrləri üzrə unifikasiyası yolu ilə aparılmalıdır. Bu, təhsil müəssisəsinin fəaliyyəti prosesində binanın növ və kəmiyyət dəyişikliklərinə mobilliyini və uyğunlaşma qabiliyyətini irəlicədən müəyyən etməlidir.

Şək. 13. Tədris komplekslərinin otaq qruplarının funksional təsnifatı və qarşılıqlı əlaqə dərəcəsi. *I* - otaqların bloklaşdırılması, birləşdirilməsi; *II* - funksiyaların integrasiyası; ● - otaqların tam birləşdirilməsi; ○ - eynisi, qismən; ○ - otaqlardan avtonom istifadə

4.2. Müxtəlif təhsil pillələrinə aid təhsil müəssisələrini birləşdirən sahəvi tədris komplekslərində kompleksin bütün təhsil müəssisələrinin nəzəri məşğələlər üçün otaqlarının kooperasiyası arzuolunandır. Bu otaqları kafedra prinsipi üzrə qruplaşdırmaq, fənlər üzrə bloklar və ya otaq qrupları - fənn seksiyaları yaratmaq lazımdır.

Fənn seksiyasını universal mobil zona və ixtisaslaşdırılmış statik zonaya bölmək tövsiyə olunur. Bundan çıxış edərək fənn seksiyası aşağıdakılardan ibarət ola bilər:

mühazirə və frontal məşğələ formaları üçün tədris otaqları;

seminar və laborator-praktiki məşğələlər üçün tədris otaqları (qrup məşğələləri);

tədris-praktiki (istehsalat) otaqlar, trenajorlar, maketlər və istehsalat mühitinin imitatorları üçün otaqlar (məşğələlər briqada və fərdi formada).

4.3. İşçilərin peşə təlimi təhsil müəssisələri digər təhsil müəssisələri ilə kompleksdə yerləşdirilərkən, bir qayda olaraq, kooperativləşdirilmiş tədris emalatxanaları nəzərdə tutulmalıdır.

Tədris emalatxanalarının otaqları və tədris komplekslərinin poliqonları istehsalatın müvafiq otaqları və zonaları ilə (emalatxanalar, fərmalar, istixanalar və s.) kooperasiyası tövsiyə olunur.

Əgər tədris mərkəzinin tərkibinə peşə-texniki məktəb və tədris-istehsalat emalatxanaları daxildirsə, hesablama PTM təhsilalanlarının sayı əsas götürülməklə, birnövbəli iş rejimi üçün aparılmalıdır. İkinci növbədə texnikumların və tədris kombinatının təhsilalanları məşğələlərdə iştirak edəcəklər.

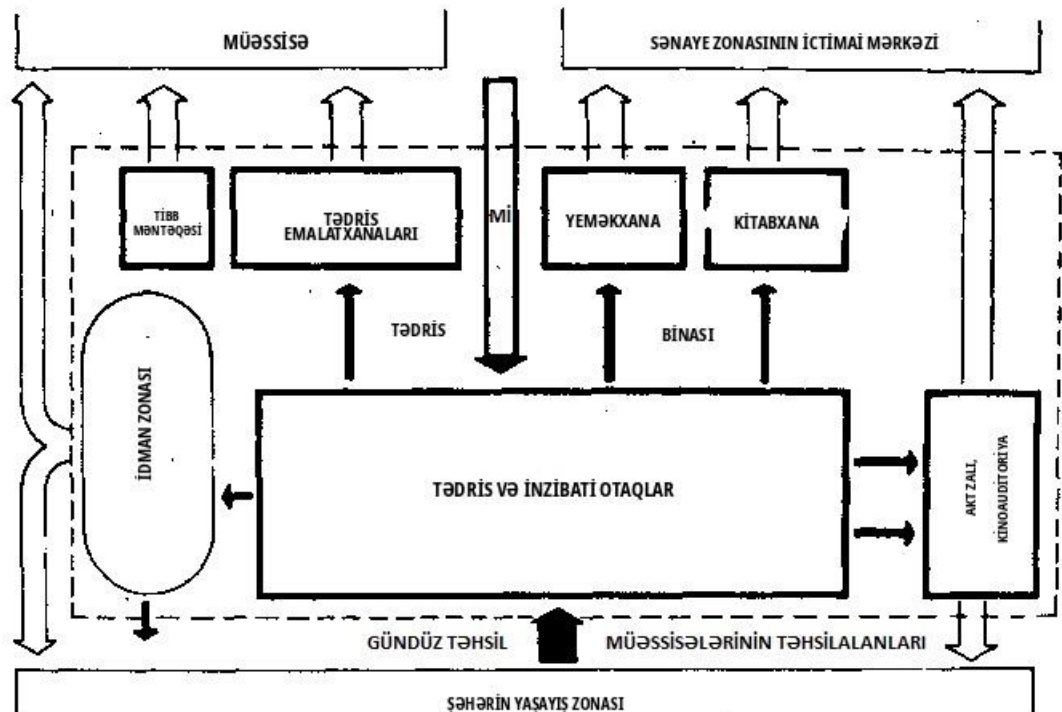
4.4. Müəssisələr qrupu, sahə və ya iqtisadi rayon üçün əməkçilərin təliminin təşkil edildiyi iri tədris mərkəzlərində bölmələrin tərkibində tədris filmləri kinostudiyası və çap-çoxaltma sexi olan genişləndirilmiş metodik kabinet əlavə olaraq olmalıdır.

Tədris kompleksində avtomatlaşdırılmış idarəetmə sistemi yaradıldıqda 36 m² sahəsi olan dispetçer məntəqəsi nəzərdə tutulmalıdır.

4.5. İctimai təyinatlı zonanın tərkibinə daxil olan mədəni-tərbiyə təyinatlı bölmələr (akt, klub, konfrans zalları) və qidalanma bloku təhsil müəssisələrinin profilindən asılı deyil. Buna görə də təhsil müəssisələri qrupu üçün və ya tədris kompleksinin tərkibində, bir qayda olaraq, tərkibi və tutumu layihələndirmə tapşırığı ilə müəyyən edilən mədəni-məişət xidməti üzrə vahid təsisatlar və müəssisələr nəzərdə tutulmalıdır.

İstehsalatın yanında yerləşdirilən müəssisələrin tədris mərkəzlərində tədris mərkəzi və müəssisənin müvafiq otaq qruplarının kooperasiyası mümkündür (şək. 14).

Xidmət göstərən otaq qruplarının - akt zalının, yeməxananın, kitabxananın, sağlamlıq məntəqəsinin və s. ölçüsü və buraxılış qabiliyyəti müəyyən edilərkən onlardan istifadə ardıcılığı, habelə məşğələlərin növbəliliyi (kurs şəbəkəsi təhsil müəssisələri, qiyabi və axşam təhsil müəssisələri üçün) nəzərdə tutulmalıdır.

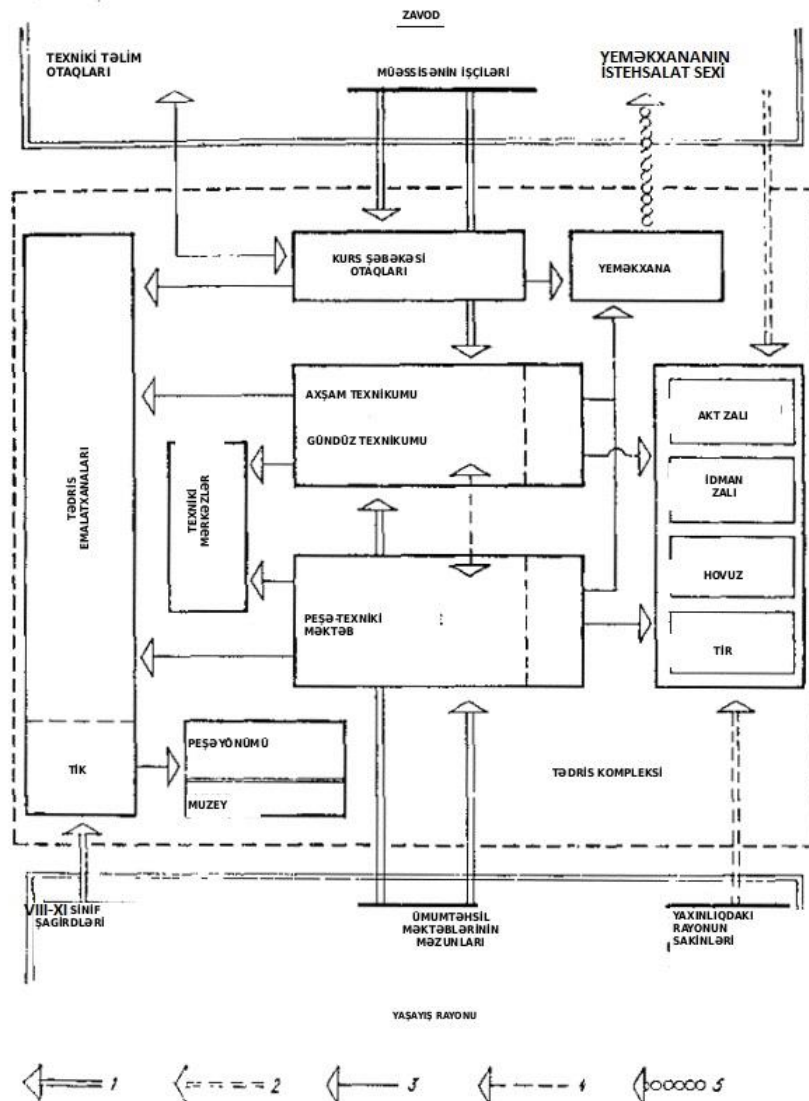

Şək. 14. Sənaye müəssisəsinin tədris mərkəzinin ayrı-ayrı otaq qruplarının kooperasiyasının mümkün istiqamətləri. Mİ - müəssisə işçiləri

4.6. Tədris komplekslərində ictimai-məişət xidməti otaq qruplarının (tədris-idman və akt zalları, klub otaqları, yeməxanalar, sağlamlıq məntəqələri) tam kooperasiyası ümumi kontingent 3 min təhsilə qədər olduqda məqsədəuyğundur (məsələn, peşə-texniki təhsil kompleksi üçün).

5-6 min təhsilə üçün nəzərdə tutulmuş iri tədris komplekslərində tədris-köməkçi təyinatlı elementlərin yalnız bir hissəsindən birgə istifadə edilə bilər: üzgüçülük hovuzu, profilaktoriya, klub və s.

Hər bir təhsil müəssisəsi "qapalı" müəssisələrə, yəni həmin müəssisəyə yönəldilmiş spesifik kontingent üçün nəzərdə tutulmuş müəssisələrə aid olsa da, tədris kompleksində açıq şəbəkə müəssisələrinin funksional elementləri – qidalanma və mədəniyyət vardır. İri tədris kompleksləri təhsilənlərin mədəni-məişət xidmətinin həcmcə əhəmiyyətli elementlərinə malikdir; buna görə də onları əhaliyə xidmət müəssisələri ilə vahid komplekslərə və ya müstəqil kooperativləşdirilmiş komplekslər qrupu yarada biləcək ixtisaslaşdırılmış xidmət müəssisələrinə birləşdirmək lazımdır (şək. 15).

Şək. 15. “Kurskrezinotexnika” Elmi-İstehsalat Birliyinin tədris kompleksinin, tədris binaları üzrə Mərkəzi Elmi-Tədqiqat və Layihə İnstitutunun layihəsində otaq qruplarının funksional qarşılıqlı əlaqə sxemi. 1 - təlim alanlar; 2 - ziyarətçilər; 3 - otaqların qarşılıqlı əlaqəsi; 4 - müəllim mübadiləsi; 5 - texnoloji əlaqə

4.7. Tədris komplekslərində kitab fondunun, oxucu yerlərinin sayının və otaqların tərkibinin hesablanması layihələndirmə tapşırığı ilə müəyyən edilir.

Tədris kombinatları və ixtisasartırma institutları, ali təhsil müəssisələrinin bölmələri müxtəlif müəssisələrlə kooperasiya edildikdə kitabxanaların tərkibi və sahələri onların birgə istifadəsi nəzərə alınmaqla layihələndirmə tapşırığı ilə müəyyən edilir.

4.8. Ali təhsil müəssisələri qrupu üçün ictimai iaşə müəssisələri layihələndirilərkən yeməxanalardan biri, bir qayda olaraq, digər müəssisələr üçün yarımfabrikatların istehsalını təmin edən inkişaf etmiş istehsalat və anbar otaqları qruplarına malik tədarük yeməxanası kimi layihələndirilməlidir.

4.9. Tədris komplekslərində, habelə tədris kombinatları, ali təhsil müəssisələrinin bölmələri və ixtisasartırma institutları digər müəssisələr və ya binalarla kooperasiya edildikdə tibbi xidmət otaqlarının tərkibi və sahələri xidmət göstərilən kontingentin ümumi sayı üzrə birgə istifadə nəzərə alınmaqla müəyyən edilir.

4.10. Vahid idarəetmə xidmətləri sisteminin mövcudluğu tədris komplekslərinin yaradılmasını irəlicədən müəyyən edən həlledici amildir.

Bununla əlaqədar arzuolunandır ki, tədris kompleksinin layihələndirilməsi tapşırığına sifarişçi konkret şəraitdən asılı olaraq layihə təşkilatına aşağıdakı əlavə ilkin məlumatları təqdim etsin:

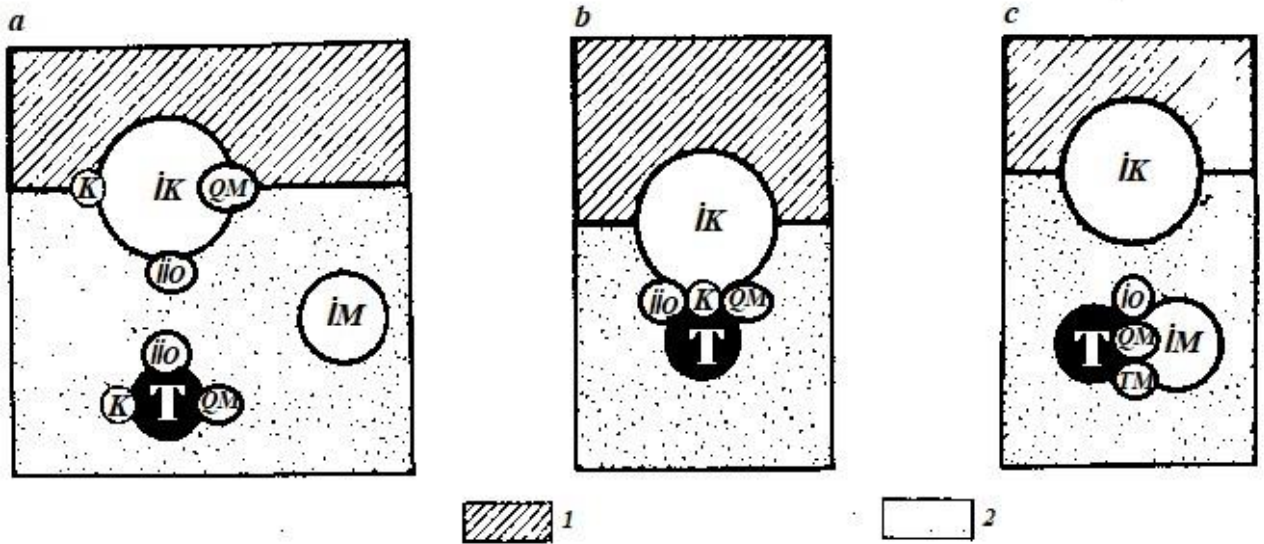
kompleks təhsil müəssisəsinin təşkilati strukturu;

tədris proseslərinin və köməkçi xidmətlərin idarə olunmasına dair tələblər, o cümlədən dispetçerləşdirmə və avtomatlaşdırılmış idarəetmə sistemi səviyyəsi;

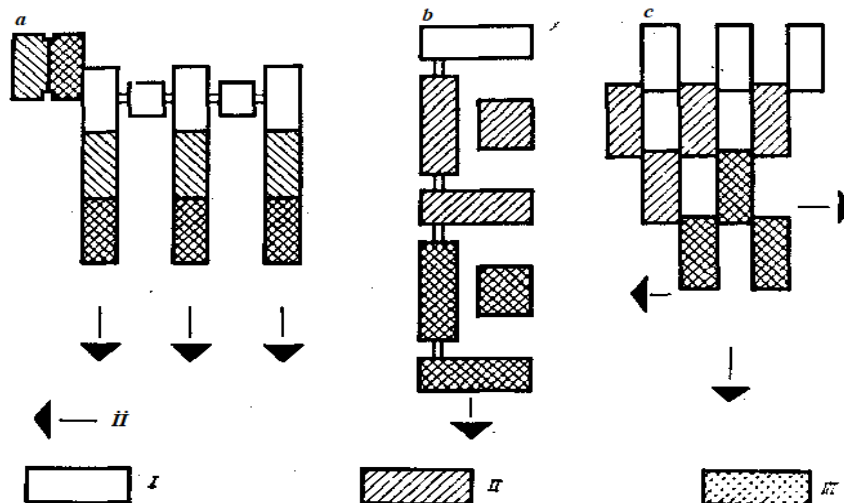
yerli və xarici istehsalın standart komplekt qurğularından istifadə etməklə texniki təlim vasitələri ilə təchizat səviyyəsi.

4.11. Layihələndirmə mərhələsində təhsil müəssisələrinin vahid idarə təbəçiliyi şəraitində sahələrarası parçalanmanı aradan qaldırmaq məqsədilə tədris komplekslərində müəllimlərin və xidmət personalının ştat strukturlarını yeni tipli müəssisənin tələblərinə uyğunlaşdırmaq zəruridir. Yeni ştat strukturları əlavə otaqların müəyyən edilməsi üçün əsasdır. Belə otaqların sahələri müvafiq müəssisələr üzrə normalara əsasən müəyyən edilir.

4.12. İri müəssisələrin və sənaye qovşaqlarının tədris mərkəzlərində otaqların və ya otaq qruplarının tam tərkibi onların müəssisələrin analoji otaqları ilə köçürülməsi və ya birləşdirilməsi hesabına dəyişdirilə bilər (şək. 16).

4.13. Tədris kompleksinin memarlıq konsepsiyasına qurğunun memarlıq inkişafı ideyası daxil edilməlidir. İri komplekslər üçün frontal, xətti və landşaft inkişafı həyata keçirilə bilər (şək. 17).

Şək. 17. Tədris kompleksinin həcm-planlaşdırma inkişafı variantları. a - frontal; b - xətti; c - landşaft; İI - inkişaf istiqaməti; I, II, III - tikintinin I, II və III növbələri

4.14. Polifunksional kompleksə xidmət müəssisələri daxil edildikdə onlar keçidlər, vestibüllər, daxili həyətlər sistemi vasitəsilə tədris binaları ilə vahid memarlıq komplekslərində birləşdirilməli, ziyarətçilər (xidmət göstərilən əhali) üçün müstəqil zona ayrılmalıdır.

5. MEMARLIQ-KOMPOZİSIYA HƏLLƏRİ

5.1. Tədris kompleksinin bütövlükdə memarlıq konsepsiyası bu və ya digər struktur elementinin funksiyasının spesifikasiyasını vurğulayan vasitələrlə yaradıla bilər. Bu, tədris prosesinin təşkilinin spesifik xüsusiyyətlərini nəzərə alan binaların həcm-məkan həllində öz əksini tapmalıdır.

Tədris komplekslərinin həcm-məkan kompozisiyasının formalaşma şərtləri aydın memarlıq tələbləri sisteminə malikdir; bu sistemdə obyektin nəzərdən keçirilməsinin üç səviyyəsini ayırmaq olar:

memarlıq-planlaşdırma səviyyəsi - sahənin baş planının (onun kompozisiyasının) şəhərin planlaşdırma strukturu ilə qarşılıqlı əlaqədə həllini tələb edir;

həcm-məkan səviyyəsi - tədris kompleksi binalarının ətrafdakı tikililərlə həcm-kompozisiya vahidliyi əsasında kompozisiya bütövlüyünü və qarşılıqlı əlaqəsini tələb edir;

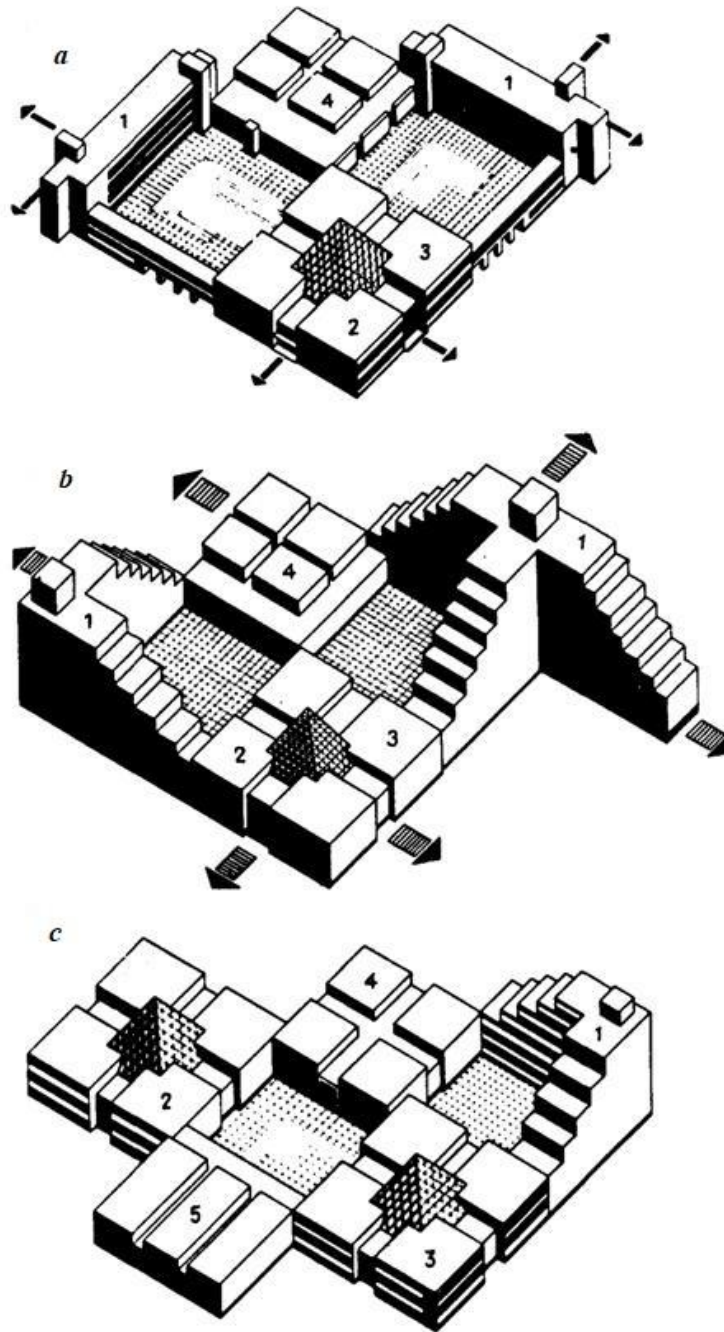
memarlıq-bədii səviyyə - burada bütövlükdə tədris kompleksi binalarının bədii və üslub vahidliyi, estetik görünüşü və miqyaslılığı, həmçinin kompleksin öz funksiyalarına görə son dərəcə kontrastlı olan ayrı-ayrı hissələrinin - tədris otaqlarından və tamaşa və idman xarakterli otaqlardan sənaye tipli sexlərə və məişət otaqlarına qədər - ətrafdakı tikintinin elementləri ilə qarşılıqlı əlaqədə həlli nəzərdən keçirilir.

5.2. Tədris kompleksləri layihələndirilərkən aşağıdakı şərtlər nəzərə alınmalıdır:

tədris mərkəzlərinin layihələri təhsil sistemində və təhsil müəssisələrinin tərkibində sonrakı struktur dəyişikliklərini nəzərdə tutmalıdır;

tədris binalarının həcm-planlaşdırma həlli yığcam olmalı, gələcəkdə genişləndirilmə və digər müəssisələrlə birləşdirilmə imkanını nəzərə almalıdır;

tədris kompleksləri sənaye qovşaqlarının ictimai mərkəzlərində yerləşdirilərkən ümumi otaq qrupları imkan daxilində birləşdirilməlidir (şək. 18).

Şək. 18. Ticarət-məişət xidməti tədris mərkəzinin kompozisiya həlli variantları (memar N.K. Tsukanova). *a - PTM və texnikumun ərazi birləşməsi; b - PTM və texnikumun təşkilati birləşməsi; c - PTM və tədris kombinatının funksional birləşməsi; 1 - tədris-nəzəri otaqlar; 2 - xüsusi fənn otaqları; 3 - tədris-istehsalat emalatxanaları; 4 - təhsilənlərə mədəni-məişət xidməti otaqları; 5 - təhsilənlər tərəfindən əhaliyə göstərilən məişət xidməti otaqları*

5.3. Tədris kompleksinin memarlıq layihəsinin vahidliyi konstruktiv, planlaşdırma və həcm həllərinin, habelə otaq qruplarının göstərilən parametrlərin ümumiliyi əlamətinə görə birləşdirilməsinin maksimum unifikasiyasına əsaslanmalıdır.

Tədris kompleksləri layihələndirilərkən mümkün olduqda eyni parametrlərə və konstruktiv həllərə malik otaqları qruplaşdırmaq lazımdır.

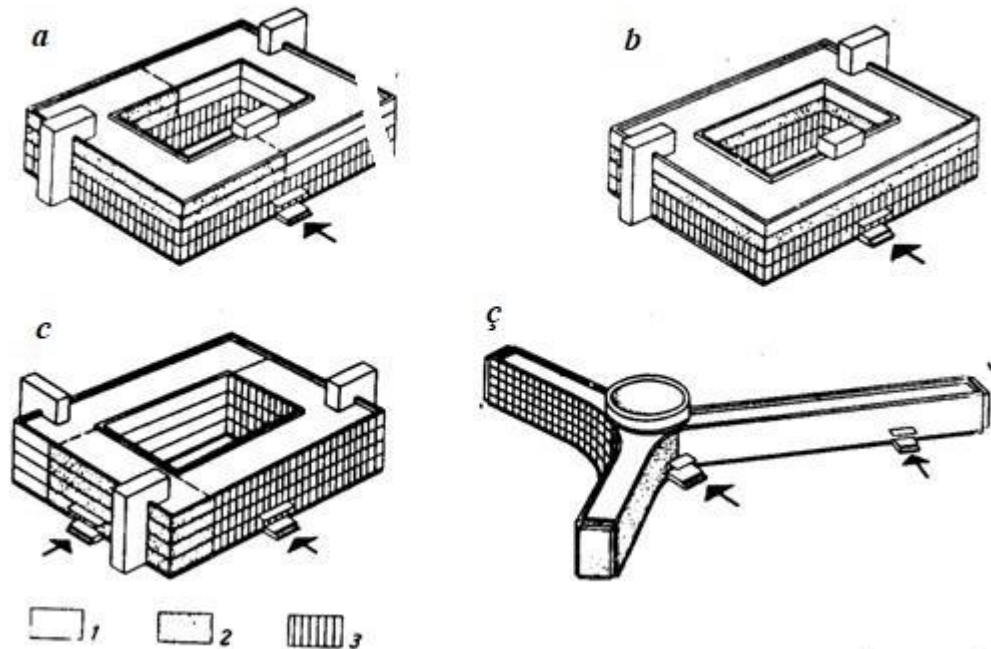
5.4. Bir qayda olaraq, universal təyinatlı otaqların nəzərdə tutulması tövsiyə olunur; bu, ayrı-ayrı otaq qruplarından istifadənin funksional çevikliyini və variantlılığını təmin edəcəkdir. Tədris binası aşağıdakı tələblərə cavab verməlidir:

hər bir dövr üçün təlim alan mütəxəssislərin sayını və profilini müəyyən edən müəssisənin tələblərinə;

təlim metodlarını və formalarını təkmilləşdirən müasir pedaqogikanın tələblərinə;

əməyin məzmununu və, deməli, mütəxəssisin ixtisasına, biliklərinin həcminə və zəruri ixtisasların siyahısına dair tələbləri dəyişdirən texniki tərəqqinin tələblərinə.

5.5. Bir neçə təhsil müəssisəsini birləşdirən tədris korpusunun yığcam həllinə çalışmaq lazımdır. Bu zaman təhsil müəssisələrinin funksional avtonomiyası nəzərə alınmalıdır (əsasən birləşdirilə bilməyən otaqlar üzrə və ya müxtəlif sahəli təhsil müəssisələri olduqda). Vahid korpusun funksional bölünməsi nümunələri şəkl. 19-da verilmişdir.

Şəkl. 19. Təhsil müəssisələrinin tədris kompleksinin yığcam binasında yerləşdirilməsi. a - qarışıq; b - mərtəbələr üzrə; c - seksiyalar üzrə; ç - şüavari; 1 - axşam texnikumu; 2 - işçi gənclər məktəbi; 3 - tədris-kurs kombinatı

5.6. Tədris kompleksləri şəhərsalma vəziyyətinin konkret xüsusiyyətlərindən, sənaye müəssisəsinin inzibati-ictimai mərkəzinin ölçüsündən və həcm-məkan həllindən asılı olaraq tədris komplekslərinin formalaşdırılmasının iki üsulundan biri ilə həll edilir: müstəqil şəkildə və ya müəssisənin ictimai mərkəzinin tikililəri tərkibinə tabe element şəklində daxil edilməklə (bax: şəkl. 16).

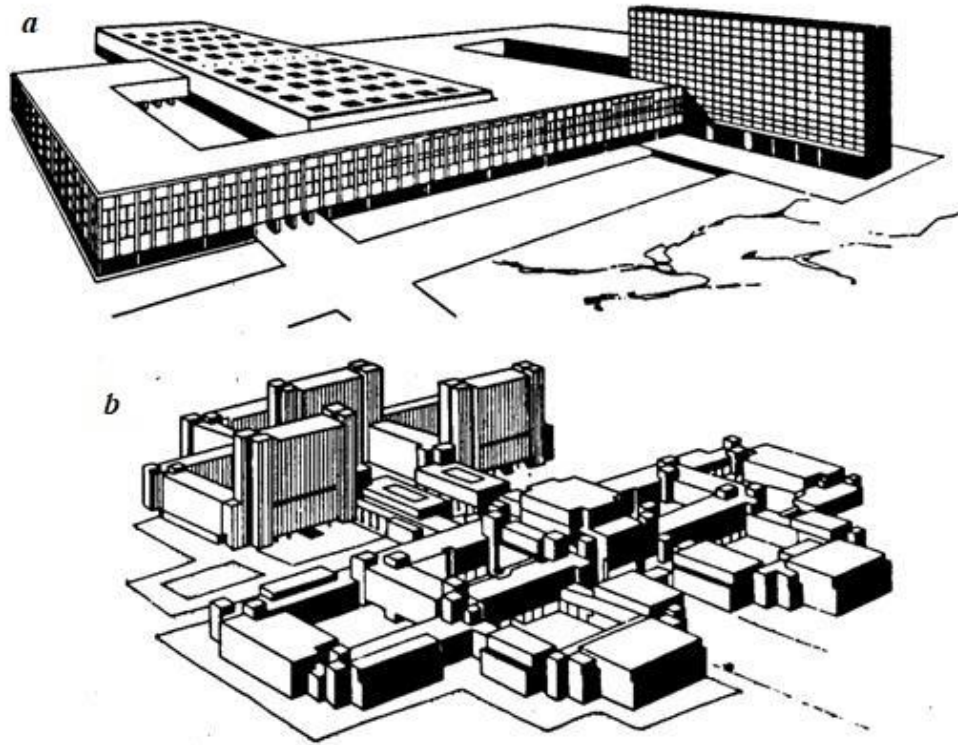
Tədris kompleksinin inzibati zona müəssisələri ilə kooperasiyası həm əməkçilərə xidmət müəssisələrinə analogi otaq qruplarına malik olan tədris kompleksinin funksional strukturu, həm də müəssisənin təşkilati strukturu ilə irəlicədən müəyyən edilir.

5.7. Tədris kompleksinin müstəqil yerləşdirilməsi üsulu iri müəssisələrin zavodqabağı zonalarının layihələrində, müəssisənin inzibati mərkəzini təşkil edən ixtisaslaşdırılmış komplekslər yaradıldığı hallarda tətbiq edilməlidir. Bu zaman tədris binaları və piyada magistrallarının qarşılıqlı yerləşməsinin şərti olaraq paralel və perpendikulyar adlandırılmalı olan iki variantı mümkündür. Birinci, ən geniş yayılmış variantda tədris kompleksi piyada magistralına paralel yerləşir. Perpendikulyar həll tədris binasının əməkçilərin əsas axını yolunda

yerləşdirilməsini nəzərdə tutur; bu, buraxılış məntəqəsinin həmin binaya daxil edilməsi ilə nail olunur, digər halda isə tədris korpusu trassanın kənarı boyunca yerləşdirilə bilər. Bu, tədris binasına gedən yola sərf olunan vaxtı azaldır.

5.8. Zavodqabağı meydanlarda və ya zavodqabağı zonalarda yerləşdirilən tədris mərkəzləri tikintinin formalaşdırıcı elementlərinə çevrilir. Bu halda onların kompozisiyası meydanın və ya uzun magistralın böyük məkanını saxlaya biləcək kifayət qədər iri həll tələb edir. Burada tədris komplekslərinin funksional elementlərinin cəmləşməsi ən yüksək dərəcəyə çatmalıdır (şək. 20, a). Eyni zamanda, layihələrdə memarlıq həllində sənaye miqyasından insana tədris keçid və memarlıq mühitinin miqyas qavrayışının dəyişdirilməsi zərurəti nəzərə alınmalıdır.

5.9. Sənaye zonasında yerləşdirilən və iri kütlələrlə həll edilən obyektlərdən fərqli olaraq, tədris mərkəzi şəhərin yaşayış zonasında yerləşdirildikdə onun memarlıq həlli ətrafdakı tikililərin xüsusiyyətlərini əks etdirməli və yaşayış evləri ilə ölçü baxımından uyğun olmalı, landşaftın xüsusiyyətlərini, nəqliyyat və piyada əlaqələrinin təşkilini və digər şəhərsalma amillərini nəzərə almalıdır. Bilavasitə yaşayış zonasında yerləşən tədris kompleksinin görünüşü yaxın məsafədən, əsasən piyadalar tərəfindən qavranılmağa hesablanmalı, buna görə də daha lokal vasitələrlə - binaların detalları, qapalı və sıx tikilmiş məkanda obyektlərin və formaların aydın müəyyən edilmiş nisbətləri ilə həll edilməlidir (şək. 20, b).

Şək. 20. Tədris kompleksi binasının memarlıq-kompozisiya həllinin yerləşmə yerindən asılılığı. a - zavodqabağı ərazidə tədris kompleksi (VAZ-ın tədris mərkəzi, Tolyatti şəhəri; Gipropros, memarlar A.P. Qoloşapov, G.İ. Sobelman); b - yaşayış zonasında tədris kompleksi (peşə-texniki məktəblər kompleksi, Leningrad şəhəri. LenNİlproyekt, layihə təklifi, memar L.K. Feşina)

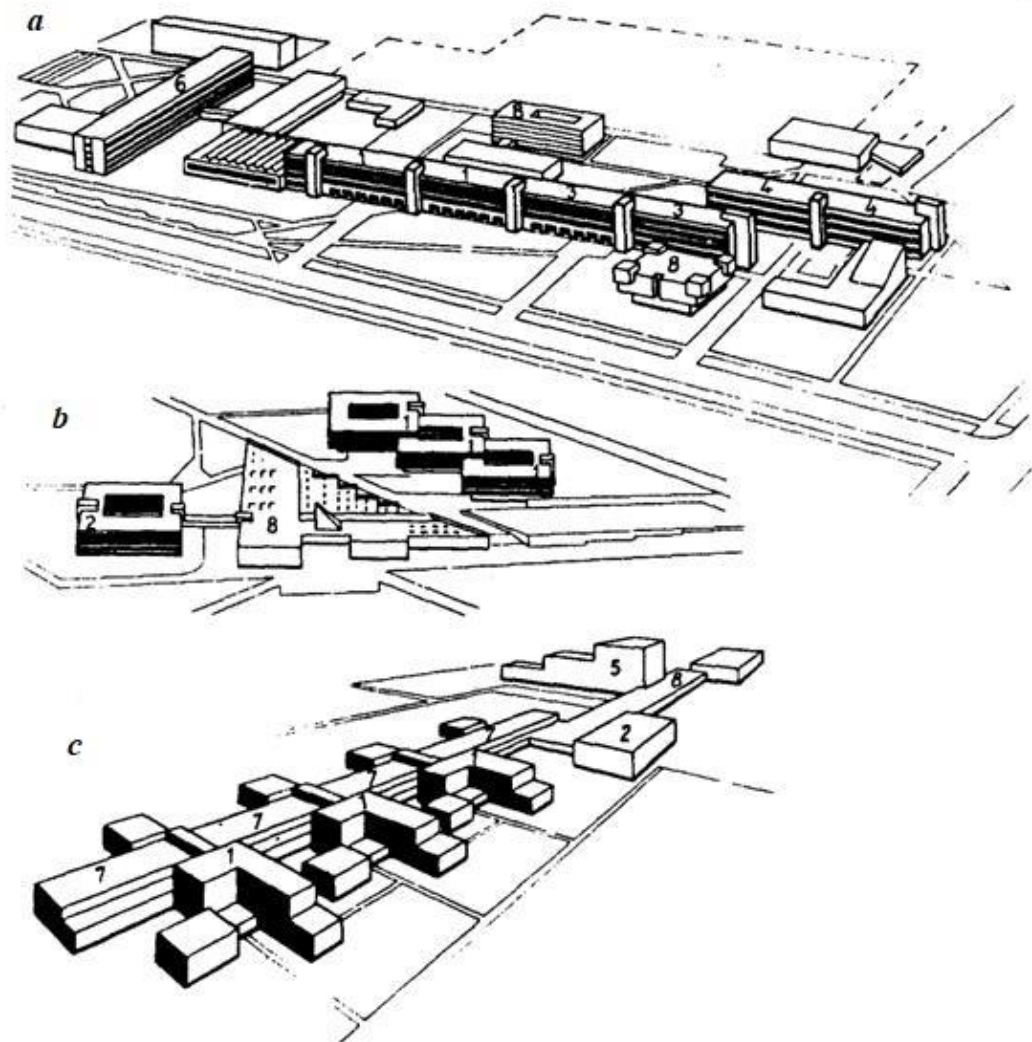
5.10. İxtisaslaşdırılmış tədris kompleksində əhaliyə xidmət funksiyasını zənginləşdirən inkişaf etmiş tədris-praktiki otaqlar qrupu, habelə mədəniyyət, səhiyyə və ticarət-məişət xidməti polifunksional komplekslərində əhaliyə xidmət müəssisələri olduqda, kompleks layihəsində əhali

tərəfindən istifadə olunan otaq qruplarının kompozisiya müstəqilliyi nəzərdə tutulmalıdır. Bu otaq qrupu ziyarətçilərin mürəkkəb polifunksional obyektə istiqamətlənməsini asanlaşdırmaq üçün memarlıq baxımından ən fəal şəkildə ifadə edilməlidir. Bu tələb nəzərə alınmaqla bina qarşısındakı ərazi də həll edilməli, hərəkət istiqaməti ayrılmalı və kiçik formalar ilk növbədə xidmət müəssisələrinin ziyarətçiləri üçün tətbiq edilməlidir.

5.11. Tədris komplekslərinin layihələrində aşağıdakılar nəzərə alınmalıdır:

təlim metodikasında və təhsil müəssisələrinin tərkibində planlaşdırma və konstruktiv parametrlərin maksimum unifikasiyası yolu ilə sonrakı struktur dəyişiklikləri;
tədris kompleksinin sonrakı genişləndirilməsi və ya inkişafı imkanı.

Bu məqsədlə tədris kompleksinin memarlıq konsepsiyasına təkrarlanan kompozisiya elementlərindən istifadə etməklə qurğunun memarlıq inkişafı ideyası daxil edilməlidir (şək. 21).

Şək. 21. Təhsil müəssisələrinin mərhələli inkişafını nəzərə alan kompozisiya. a - unifikasiya edilmiş blok-seksiyalardan istifadə etməklə korpusların qurulması (Kaluqa kimya-metallurgiya kombinatının tədris mərkəzi - tədris binaları üzrə Mərkəzi Elmi-Tədqiqat və Layihə İnstitutu, layihə təklifi, memar A.M. Qarnets); b - daxili həyətlərlə unifikasiya edilmiş blok-seksiyaların tətbiqi (elektrotexniki müəssisələrin tədris kompleksi, Minusinsk şəhəri, Gipropros, layihə təklifi, memarlar S.N. Qrinev, A.N. Qoloşapov, A.V. Moçalov, A.M. Qarnets); c - həcmi

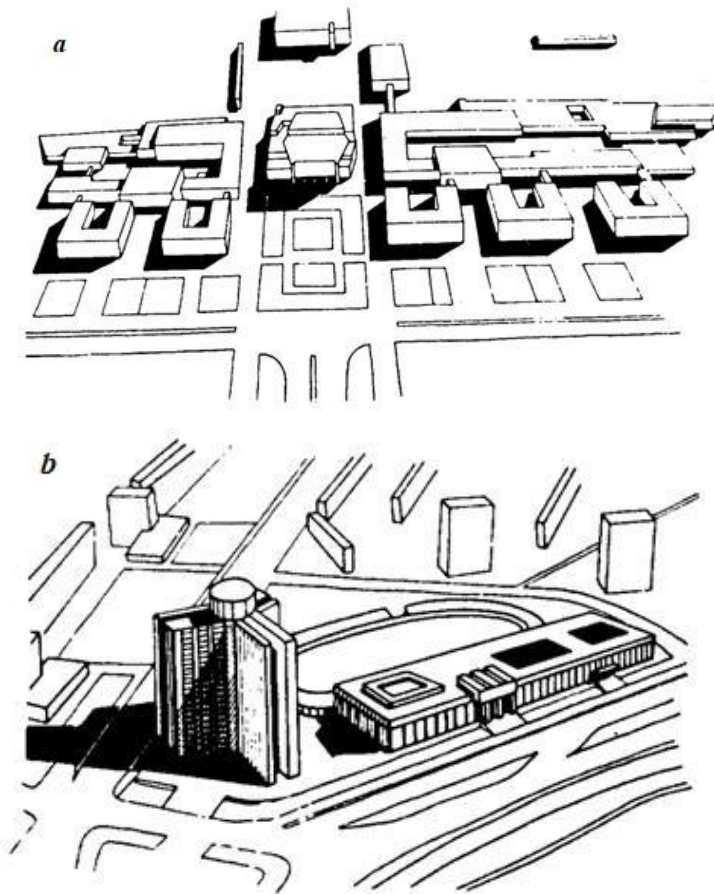
həllinə görə müərkəb blokların təkrarlanması (Aviasənaye kompleksinin tədris mərkəzi, Ulyanovsk şəhəri, Gipropros, memarlar G.İ. Sobelman, Ye. Vladimirov, G.İ. Zvezdina)
 1 - PTM bloku; 2 - texnikum bloku; 3 - tədris kombinatı bloku; 4 - ali təhsil müəssisəsinin tədris otaqları kompleksi bloku; 5 - tədris kombinatı, axşam məktəbi və ali təhsil müəssisəsinin tədris otaqları kompleksi bloku; 6 - texnikumun tipik korpusu; 7 - tədris emalatxanaları; 8 - mədəni-məişət xidməti blokları

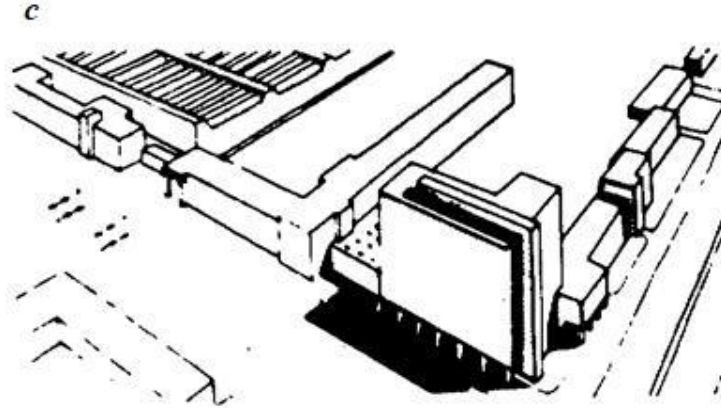
5.12. Tədris kompleksləri — miqyaslarına görə iri obyektlər olaraq — şəhər tikintisi üçün getdikcə daha çox mərkəzformalaşdırıcı əhəmiyyət qazanır. Buna görə də həcm-məkan təşkilinə və memarlığa dair tələbləri müəyyən edən funksional spesifikasiyanın zəruri şəkildə nəzərə alınması ilə yanaşı, aşağıdakılar nəzərdə tutulmalıdır:

tədris komplekslərinin şəhər ansambları sisteminə, şəhərin və ya sənaye rayonunun memarlıq mühitinə üzvi şəkildə daxil edilməsi;

onların ümumşəhər mərkəzi və şəhərin digər ictimai mərkəzləri ilə qarşılıqlı əlaqəsinin nəzərə alınması;

piyada kommunikasiyaları və ictimai nəqliyyat dayanacaqları ilə məcburi əlaqənin nəzərdə tutulması (şək. 22).

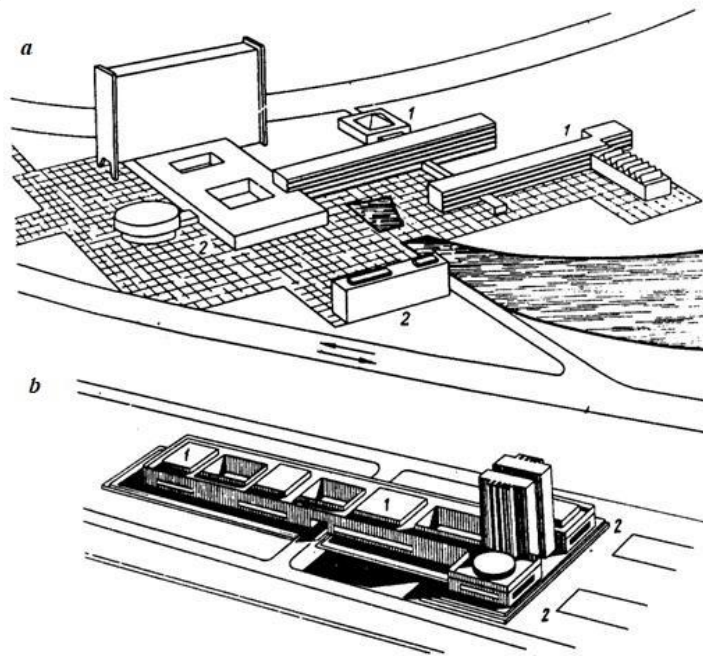

Şək. 22. Təhsil müəssisələrinin dominant yerləşməsi. *a - mərkəzi magistralın tamamlanması (Atommaş zavodunun tədris mərkəzi, Volqodonsk şəhəri, Giprospros, memarlar Yu.N. Malov, E.V. Smolin); b - iki küçənin ayrıldığı yerin tərtibatı (Metrostroyun tədris mərkəzi, Moskva şəhəri, Mosstroy, 17 nömrəli emalatxana, memarlar R. Kananin, P. Paxomov, V. Ustinov, Q. Bojenskova, A. Bereznikova); c - yol kəsişməsinin təşkili (QPZ-1 tədris mərkəzi, Moskva şəhəri, Giprospros, layihə təklifi, memarlar Q.N. Lapid, M.Ye. Rijkov, B.V. Tixonov)*

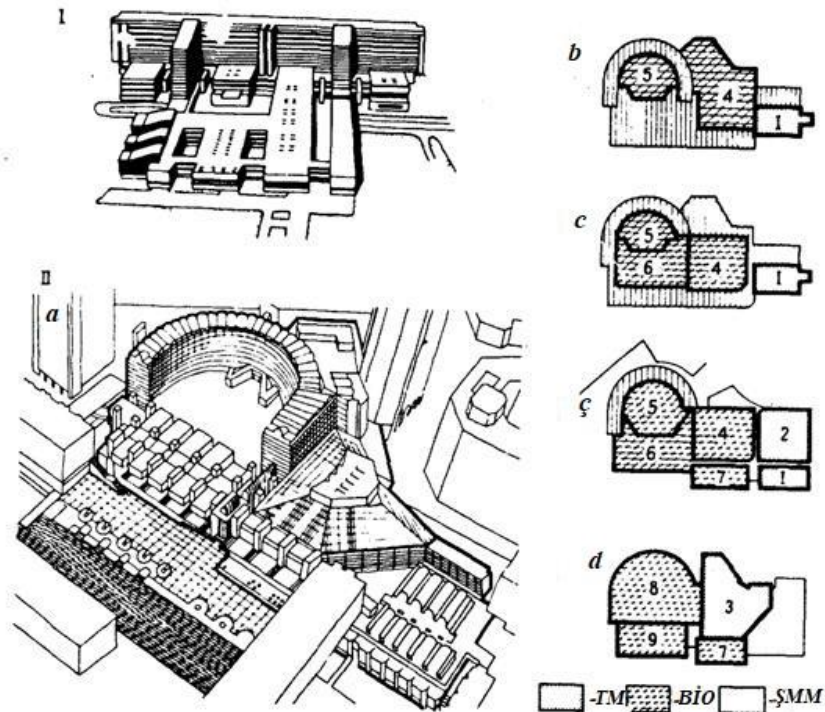
5.13. Polifunksional komplekslərin memarlıq həlli kompleksi təşkil edən bütün tərkib hissələrinin kompozisiya vahidliyi üzərində qurulmalıdır. Tədris kompleksi müəssisənin inzibati-texniki mərkəzinə daxil edildikdə tədris otaqları qruplarını əsas nəqliyyat magistrallarından uzaqda, yaşıl zonada yerləşdirilən korpuslarda yerləşdirmək məqsədəuyğundur (şək. 23).

Tədris bölmələrinin müalicə və mədəni-maarif polifunksional komplekslərinə optimal daxil edilməsi nümunələri şək. 24-də verilmişdir.

Şək. 23. Sənaye müəssisələrinin ictimai-inzibati mərkəzlərində tədris bölmələrinin kompozisiya təbəçiliyi. *a - müəssisənin inzibati-ictimai mərkəzi, Dnepropetrovsk şəhəri, tədris binaları üzrə Mərkəzi Elmi-Tədqiqat və Layihə İnstitutu, layihə təklifi; b - Çerniqov avtotraktor qoşquları zavodunun inzibati-tədris mərkəzi, Giprospros, layihə təklifi; 1 - tədris otaqları olan*

korpuslar; 2 - inzibati və ictimai otaqları olan korpuslar (memarlar A.N. Qoloşçapov, M.İ. Desyatnikov, A.M. Stoylik)

Şək. 24. Şəhər polifunksional komplekslərinin memarlıq-funksional həlli. I - tibb kolleci ilə "Qaylezers" klinik xəstəxanası, Riqa şəhəri, memarlar A. Urvinş, V. Kadırnov; II - təhsil müəssisələri ilə "Barbiken" incəsənət mərkəzi, London şəhəri, Böyük Britaniya; a - ümumi görünüş; b - 2-ci səviyyənin sxemi; c - 3-cü səviyyənin sxemi; ç - 5-ci səviyyənin sxemi; d - 8-ci səviyyənin sxemi; 1 - musiqi məktəbi; 2 - teatr məktəbi; 3 - konservatoriya; 4 - teatr; 5 - konsert zalı; 6 - əsas foye; 7 - restoran; 8 - heykəltəraşlıq zalı; 9 - incəsənət qalereyası; Zonalar: TM - təhsil müəssisələri; BİO - birgə istifadə otaqları; ŞMM - şəhər mədəniyyət müəssisələri

Əlavə 1

TERMINOLOGİYA

1. Ümumi terminlər

TƏDRİS KOMPLEKSİ - bir və ya müxtəlif təhsil səviyyələrinə aid bir neçə təhsil müəssisəsinin binalarının, onların kooperasiyasının müxtəlif forma və dərəcələri əsasında funksional, memarlıq, təşkilati və ya ərazi baxımından birləşməsidir. TƏDRİS MƏRKƏZİ termini çox vaxt, bir qayda olaraq, istehsalatın aydın ifadə olunmuş idarə mənsubiyyəti ilə səciyyələnən sahəvi tədris kompleksinin növlərindən birini adlandırmaq üçün işlədilir.

MONOFUNKSIONAL TƏDRİS KOMPLEKSİ - təlim funksiyasının vahidliyi əsasında təhsil müəssisələri tərəfindən formalaşdırılan bina və qurğular kompleksidir.

POLİFUNKSIONAL TƏDRİS KOMPLEKSİ - təhsil müəssisəsinin başqa bir müəssisə ilə (məsələn, tədris-mədəniyyət, tədris-müalicə, tədris-istehsalat, tədris-elmi kompleksləri və s.) bərabərhüquqlu və qarşılıqlı əlaqəli şəkildə daxil edildiyi ictimai binalar kompleksidir.

BİRSƏVİYYƏLİ TƏDRİS KOMPLEKSİ - bir təlim səviyyəsinə aid bir neçə təhsil müəssisəsinin ərazi və ya funksional əlamət üzrə birləşməsidir.

SAHƏVİ TƏDRİS KOMPLEKSİ (ÇOXSƏVİYYƏLİ) - bir qayda olaraq, müxtəlif təhsil səviyyələrinə, lakin xalq təsərrüfatının bir sahəsinə, bir idarəyə aid olan bir neçə təhsil müəssisəsinin birləşməsidir.

SAHƏLƏRARASI TƏDRİS KOMPLEKSİ - müxtəlif sahələrin və yarım sahələrin bir sıra kiçik müəssisələri və təşkilatları üçün bir və ya müxtəlif təhsil səviyyələrinə aid bir neçə təhsil müəssisəsinin ərazi və ya funksional birləşməsidir (məsələn, aqrar-sənaye tədris kompleksi).

2. Birsəviyyəli tədris kompleksləri

ALİ TƏHSİL MÜƏSSISƏLƏRİ KOMPLEKSİ - şəhərin tədris zonasını yaradan ümumi ərazidə bir neçə ali təhsil müəssisəsinin birgə yerləşdirilməsidir. Ayrı-ayrı funksional zonaların kooperasiyası mümkündür.

PEŞƏ-TEKNİKİ TƏHSİL KOMPLEKSİ – identik zonaların mümkün kooperasiyası ilə bir neçə müstəqil PTM-in ümumi ərazidə birgə yerləşdirilməsidir.

ORTA İXTİSAS TƏHSİLİ KOMPLEKSİ - bir neçə orta ixtisas təhsil müəssisəsinin ümumi ərazidə birgə yerləşdirilməsidir.

3. Sahəvi təhsil müəssisələri

İDARƏ TƏDRİS KOMPLEKSİ - kadr hazırlığında bir sahə istiqaməti üzrə müxtəlif təhsil səviyyələrinə aid təhsil müəssisələri kompleksidir. Bir idarənin kiçik müəssisələri (təsisatları) qrupu üçün nəzərdə tutulur. Onların arasında mədəniyyət tədris kompleksi, ticarət-məişət sahələrinin tədris kompleksi, aqrar-sənaye tədris poliqonu, tədris-məşq mərkəzi və s. vardır.

SƏNAYE MÜƏSSISƏSİNİN TƏDRİS KOMPLEKSİ (layihə praktikasında bu tip komplekslər üçün TƏDRİS MƏRKƏZİ termini geniş istifadə olunur) - bir iri müəssisənin, istehsalat birliyinin və ya sənaye qovşağının müxtəlif təhsil səviyyələrinə aid təhsil müəssisələri kompleksidir. Müəssisənin inzibati, elmi və texniki bölmələri ilə inzibati-tədris, tədris-texniki və digər komplekslərə və ya mərkəzlərə qismən bloklaşma və ya kooperasiya mümkündür.

4. Polifunksional komplekslər

TƏDRİS-ELMİ KOMPLEKS - sahəvi və ya akademik elmi-tədqiqat institutunun təhsil müəssisəsi bazasında kooperasiyasıdır.

ELMİ-TƏDRİS KOMPLEKSİ - təhsil müəssisəsinin və ya təhsil müəssisələri kompleksinin elmi şəhərcik, akademşəhərcik tərkibinə daxil edilməsidir.

TƏDRİS-İSTEHSALAT KOMPLEKSİ – vahid məqsədlərə malik təhsil müəssisəsi ilə istehsal müəssisəsinin kooperasiyasıdır: təhsil müəssisəsi istehsal müəssisəsi üçün kadrlar hazırlayır, istehsal müəssisə isə təhsil alanlar üçün tədris-istehsalat bazası kimi çıxış edir.

TƏDRİS-MÜALİCƏ KOMPLEKSİ - tibbi təhsil müəssisəsinin funksional vahidlik bazasında müalicə müəssisəsi ilə kooperasiyasıdır.

TƏDRİS-PEDAQOJİ KOMPLEKS - pedaqoji təhsil müəssisəsinin baza məktəbi, PTM və uşaq bağçası - pedaqoji təcrübə yeri ilə kooperasiyasıdır.

TƏDRİS-MUSİQİ, TƏDRİS-MƏDƏNİYYƏT VƏ S. KOMPLEKSLƏR - təhsil müəssisəsinin funksional vahidlik bazasında mədəniyyət müəssisəsi ilə kooperasiyasıdır.

TƏDRİS-ELMİ-İSTEHSALAT, TƏDRİS-ELMİ-MÜALİCƏ VƏ DİGƏR KOMPLEKSLƏR – fəaliyyətlərin ümumiliyi əsasında müxtəlif təyinatlı, funksional baxımdan qarşılıqlı əlaqəli müəssisələr qrupunu (təhsil-elm-istehsalat) birləşdirən polifunksional komplekslərdir.

POLİFUNKSIONAL MÜƏSSISƏ - müxtəlif müəssisələrin funksiyalarının – peşə təliminin və hər hansı digər fəaliyyət növünün – integrasiya olunduğu inzibati baxımdan vahid müəssisədir (məsələn, məktəb-mağaza, sovxoz-peşə məktəbi, sovxoz-texnikum, zavod-ali texniki məktəbi və s.).

ELMİ-TƏDRİS MƏRKƏZİ (ETM) - polifunksional müəssisədə ayrı-ayrı bilik sahələri üzrə mütəxəssislərin təlimi prosesinin təlim və elmi tədqiqat funksiyalarının birləşdirilməsidir (məsələn, hesablama texnikasından istifadə edən mütəxəssislər).

5. Tədris kompleksi şəhərsalma obyektı kimi

TƏDRİS MƏRKƏZİ (şəhərdə tədris zonası) – şəhərin ixtisaslaşdırılmış mərkəzlərindən birinin şəhərsalma anlayışı – şəhərin planlaşdırma strukturuna daxil edilən xüsusi ayrılmış ərazidə yerləşdirilmiş təhsil müəssisələri kompleksidir.

YERLİ TƏDRİS MƏRKƏZİ - bir şəhərin müəssisələri, təsisatları və təşkilatları üçün mütəxəssis hazırlayan təhsil müəssisələrinin birləşməsidir.

REGIONAL TƏDRİS MƏRKƏZİ - bir neçə yaşayış məntəqəsi, rayon, vilayət və ya region üçün mütəxəssis hazırlayan təhsil müəssisələrinin birləşməsidir.

SAHƏVİ TƏDRİS MƏRKƏZİ - xalq təsərrüfatının bir sahəsi üçün mütəxəssis hazırlayan təhsil müəssisələrinin birləşməsidir.

ƏRAZİ TƏDRİS MƏRKƏZİ - müəyyən ərazidə yerləşən kiçik təşkilatlar üçün müxtəlif sahələr üzrə mütəxəssis hazırlayan təhsil müəssisələrinin birləşməsidir.

6. Müxtəlif

TƏHSİL PİLLƏSİ (səviyyəsi) - peşə hazırlığının bir neçə pilləsindən biri; onların hər birinə öz təhsil müəssisəsi uyğun gəlir.

TƏLİM NÖVÜ - statistikada tətbiq edilən, lakin kifayət qədər dəqiq olmayan, təhsil səviyyəsini ifadə edən termin.

TƏLİM FORMASI - gündüz, axşam, qiyabi, axşam növbəli, təlimin işlə növbələşdirilməsi (zavod-ali texniki məktəbi).

HESABLANMIŞ KONTİNGENT - təhsil müəssisəsinin tədris-maddi bazasının hesablanması üçün təhsilalanların və ya təhsilalan yerlərinin sayının ilkin göstəricisi. Monofunksional tədris kompleksi üçün hər bir təhsil müəssisəsinin hesablanmış göstəricilərinin cəmi kimi müəyyən edilir.

TƏDRİS ZONASI - təhsil müəssisəsinin funksional zonalarından biri. Tədris komplekslərində və iri təhsil müəssisələrində onun alt zonalara diferensiasiyası mümkündür: tədris-elmi, tədris-istehsalat, tədris-nəzəri və s.; tədris zonasının, xüsusən polifunksional komplekslərdə, inteqrasiyası mümkündür (məsələn, tədris-müalicə, tədris-inzibati).

TƏDRİS YERİ - tədris otağında - sinifdə, kabinetdə, laboratoriyada, emalatxanada yerlərin sayının göstəricisidir.

TƏHSİLALAN YERİ - maksimum növbədə eyni vaxtda məşğul olanların hesablanmış sayının göstəricisidir (növbəli təhsil müəssisələri üçün). Eyni vaxtda məşğələləri olan təhsil müəssisələri üçün hesablanmış kontingent göstəricisinə bərabərdir.

Əlavə 2

Tədris və ictimai binaların kooperativləşdirilmiş komplekslərinin təxmini tərkibi

Komplekslərin tərkibi	Birgə istifadə zonaları və alt zonaları	Birgə istifadə otaq qrupları
1. Bir təhsil səviyyəsinin tədris kompleksləri		
Peşə-texniki məktəblər kompleksi	İstehsalat, bədən tərbiyəsi-idman, təsərrüfat	Tədris-istehsalat otaqları (bir sahə üzrə), tədris-idman otaqları, tədris-hərbi dövr otaqları, texniki mərkəz, mühazirə auditoriyası, akt zalı, dərnək otaqları, kitabxana, tibb məntəqəsi, yeməxana, köməkçi və xidmət otaqları
Orta ixtisas təhsil müəssisələri kompleksi	Eyni	Eyni
Tədris kombinatları kompleksi (sənaye rayonu və ya xalq təsərrüfatı sahəsi üzrə)	İstehsalat, təsərrüfat	Qidalanma otaqları, kitabxanalar, texniki təlim vasitələri otaqları, akt zalı, inzibati-təsərrüfat və texniki otaqlar

Ali təhsil müəssisələri kompleksi	İdman, təsərrüfat, yaşayış; ayrı-ayrı hallarda - elmi, istehsalat	İdman, mədəniyyət, qidalanma, tibbi xidmət binaları və qurğuları, elmi və texniki mərkəzlər, hesablama mərkəzləri, yataqxanalar, istirahət bazaları
2. Müxtəlif təhsil səviyyələrinin tədris kompleksləri		
Ümumtəhsil məktəbi + peşə-texniki məktəb	İdman, istirahət, yaşıllıq, təsərrüfat	Tədris-istehsalat emalatxanaları, tədris-idman otaqları, tədris-hərbi dövr otaqları, texniki mərkəz, mühazirə auditoriyası, akt zalı
Peşə-texniki məktəb + tədris kombinatı + məktəblərarası TİK	İstehsalat, təsərrüfat	Tədris-istehsalat otaqları, kitabxana, tibb məntəqəsi, yeməxana, köməkçi və xidmət otaqları
Peşə-texniki məktəb + orta ixtisas təhsil müəssisəsi	Bütün zonalar	Eyni
Peşə-texniki məktəb + orta ixtisas təhsil müəssisəsi + ali təhsil müəssisəsi (bir sahə üzrə)	Bütün zonalar	Təhsilalanlara xidmətin bütün otaqları; texniki və təsərrüfat otaqları, idman və akt zalı
Müəssisənin tədris mərkəzi (tədris kombinatı + peşə-texniki məktəb + texnikum filialı + ali təhsil müəssisəsinin tədris-konsultasiya məntəqəsi)	Eyni	Eyni
Ali təhsil müəssisəsi + ixtisasartırma institutu (fakültəsi)	Tədris, istirahət	Tələbələrə və dinləyicilərə xidmət otaqları
3. İctimai müəssisələrlə kooperativləşdirilmiş təhsil müəssisələri		
PTM (texnikum) + kənd üçün rayon mədəniyyət mərkəzi	İdman	Akt zalı, dərnek otaqları, kitabxana, tədris-idman otaqları, ictimai işə otaqları
Ali təhsil müəssisəsi + şəhərin mədəni-idman mərkəzi	İdman, mədəni, istirahət, yaşıllıq, təsərrüfat	Akt zalı, dərnek otaqları, kitabxana, tədris-idman otaqları, ictimai işə otaqları
Xidmət sahələrinin təhsil müəssisəsi (PTM, texnikum və ya ali təhsil müəssisəsi) + əhaliyə xidmət müəssisələri (musiqi kolleci + konsert zalı; rəssamlıq kolleci + muzey; ticarət təhsil müəssisəsi + mağaza və s.)	Təsərrüfat, istirahət, yaşıllıq	İstehsalat təcrübəsi otaqları